

המרכז לפיתוח על – שם פנחס ספיר
ליד אוניברסיטת תל - אביב

מדידת ידע לשוני מקצועי של עולים במקומות העבודה

דו"ח מחקר

פרופ' אילנה שוהמי

סמדר דוניצה-שמידט

חביבה זבדה

שושנה ארליך

נייר דיון מס' 4-98

אוקטובר, 1998

אנו מודים מקרב לב לכל אלה שסייעו לנו במחקר זה ובייחוד לצוות המחקר מהיחידה לרכישת שפות והוראתן בבית הספר לחינוך, אוניברסיטת תל-אביב: **לשרון ריס** על ארגון הנתונים והצגתם, ו**לאן פרטל** על תרגום השאלונים לרוסית ועזרה באיסוף הנתונים.

כמו כן אנו חבים תודה לכל העולים שהשתתפו במחקר ולכל אלה שסייעו בשלבים השונים: **לדר' דבורה זמר**, מומחית ברפואה פנימית ומנהלת פרויקט קריית אונו, קופת חולים כללית/בית חולים שיבא, **לבני לוי**, מנכ"ל מפעל תדא"ה הנטלי, **לנירית קידן**, מנהלת כוח אדם במפעל תדא"ה, **לטל רהב**, מהנדס בכיר במפעל תדא"ה, ו**לדוד פישר**, מהנדס במפעל תדא"ה.

כמו כן ברצוננו להודות למכון ספיר באוניברסיטת תל-אביב על תמיכתם ומימונם של מחקר זה.

תקציר

שפה מהווה כלי מרכזי בקליטתם ותיפקודם של עולים במקומות העבודה היות ולשפה מקצועית אפיונים ייחודיים משלה. לידע לשוני מקצועי קיימת השפעה על תפוקה, רווחיות, התקדמות מקצועית והשתלבות בחברה החדשה. בהכשרה הלשונית הניתנת לעולים בישראל מושם דגש רב על עברית כללית ומעט מאוד על שפה מקצועית. **מטרת מחקר** זה היא להעריך ולאתר את החסרים הלשוניים מקצועיים של עולים בשלושה סקטורים מקצועיים - רפואה, הוראה ותעשייה - ואת הגורמים המסבירים חסרים אלה.

שאלות המחקר הן: (1) מהי רמת הידע הלשוני המקצועי של רופאים, מורים ועובדי תעשייה בכתיבה, דיבור, הבנת הנשמע והבנת הנקרא? (2) מה הם תפקודי השפה הספציפיים שבהם יש לעולים חסרים לשוניים מקצועיים? (3) מה הקשר בין ידע לשוני מקצועי לבין משתני רקע (כגון גיל, ורמת השכלה) (4) ועמדות? **הליך** המחקר כלל פיתוח מטלות לשוניות מקצועיות ושאלוני רקע ועמדות על סמך תצפיות, ראיונות ואיסוף חומרים אותנטיים. **המזגם** כלל 107 רופאים, מורים ועובדי תעשייה שעלו מארצות חבר העמים בשנות ה-90.

ממצאי המחקר הצביעו על הבדלים בידע הלשוני בין המקצועות השונים כאשר הרופאים הם בעלי הרמה הגבוהה ביותר ועובדי התעשייה הנמוכה ביותר. הידע הלשוני של המורים נמצא קרוב יותר לזה של הרופאים ובתחומים מסוימים אף זהה לו. לכל העולים חסרים לשוניים מקצועיים בולטים בייחוד במיומנויות הליטרטיות (כתיבה וקריאה) שחלשות יותר מהמיומנויות האורליות (דיבור והבנת הנשמע). לדוגמא: **רופאים** - קריאה וכתיבה של תולדות מחלה, תוצאות בדיקות ומכתבי הפניה; **מורים** - קריאה והבנה של כתבי יד של תלמידים בעבודות ומבחנים; **עובדי תעשייה** - קריאת הוראות בטיחות והוראות הפעלה. משתני הרקע היחידים המסבירים את הידע הלשוני מקצועי הם זמן שהיה של העולה בישראל ורמת השכלתו. לא נמצא קשר מובהק בין ידע לשוני מקצועי לבין אורך הזמן שהעולים למדו באולפן. עם זאת, לאולפני ההמשך (אולפן ב' ומקצועי) הייתה השפעה מובהקת בשיפור רמת הכתיבה והבנת הנקרא. כל העולים היו מעוניינים להשתתף בקורסים נוספים בעברית היות וטענו שחסר ידע לשוני פוגע בהתקדמות מקצועית. הם ציינו שהם לא למדו עברית מספיק טוב במסגרת האולפן ושהאולפן אינו יכול להכניס מספיק לחיים המקצועיים.

מסקנות והמלצות המחקר הן שיש צורך בלימוד עברית מקצועית בכל המקצועות כבר בשלבים הראשונים של שהיית העולה בישראל. לצורך זה יש לפתח תוכניות לימודים לשוניות הבנויות על פעילויות מקצועיות מגוונות המשותפות ושימוות למספר מקצועות רב שלא יגביל את העולה למקצוע אחד. בשלב מאוחר יותר יש להציע קורסים המבוססים על ידע לשוני מקצועי למקצועות ספציפיים ולחייב את העובדים להשתתף בקורסים אלה. הוראת הקורסים יכולה להינתן באולפנים מחוזיים ו/או במקומות העבודה בשיתוף של המעסיק וגורמים ממשלתיים (משרדי העבודה, הכלכלה, הקליטה והחינוך). קורסים אלה חייבים להתבסס על ניתוחי צרכים שיטתיים בכל מקצוע ובשיתוף אנשי הוראת שפה, אנשי מקצוע דוברים ילידיים ועולים חדשים. המלצות נוספות הן: שימת דגש רב יותר באולפנים על המיומנויות הליטרטיות; ליווי צמוד של העולים במקומות העבודה על ידי דוברים ילידיים לאורך זמן; הכשרת האולפנים גם בשפה האנגלית שהיא קריטית לתפקוד מקצועי; הכשרת מורים שיהיו בעלי התמחות ספציפית בתחום של שפה מקצועית; פיתוח מודעות בקרב המעסיקים לגבי החשיבות שבידע לשוני מקצועי; ומתן תעודה בתום ההכשרה המצביעה על רמת הידע הלשוני של העולה.

תוכן העניינים

עמוד	
3-4	הרקע למחקר
5-6	סקירה ספרותית
7	רציונל
8	שאלות המחקר
8-14	מערך המחקר
8-9	המדגם
9-14	שלבי המחקר
9-11	I. פיתוח כלי המחקר
11-12	II. איסוף הנתונים
12-14	III. צינון המדגמים הלשוניים
14-27	ממצאים
14-16	1) שאלת מחקר 1
16-21	2) שאלת מחקר 2
21-24	3) שאלת מחקר 3
24-27	4) שאלת מחקר 4
27-29	מסקנות
29-31	המלצות
32-33	רשימה ביבליוגרפית
34-44	ניספחים

הרקע למחקר

ישראל כמדינה קולטת עלייה קלטה מאז 1990 כ- 800,000 עולים מארצות חבר העמים. המעבר התרבותי וקשיי ההסתגלות של עולים אלה מתבטאים בתחומים רבים. מחקרים רבים בישראל ובעולם מצביעים על ארבעה תחומים בעייתיים בהסתגלותם של מהגרים - הסתגלות תעסוקתית, הסתגלות לשונית, הסתגלות חברתית והסתגלות תרבותית (ויינסטוק 1969, ברודי 1969).

שפה היא הכלי המרכזי לתקשורת בכל חברת אנשים, וידעת השפה מקלה על ההסתגלות למערכת החברתית (חן ופינקוס, 1973). מאחר שקליטה תעסוקתית הנה אחת הדרכים להשתלבותם של העולים, שילוב מוצלח של העולים במערכת התעסוקתית עשוי לחזק את כוח העבודה ולתרום רבות לפיתוח הכלכלה ולפיתוח הטכנולוגיה. במסגרת ההסתגלות התעסוקתית קיימת חשיבות מרבית להסתגלותם **הלשונית** של העולים במקומות העבודה, כלומר לרכישה של השפה העברית המקצועית. אכן, במספר רב של מחקרים שנערכו במדינות הקולטות מהגרים נמצא כי ההסתגלות הלשונית תרמה להעלאת התפוקה (צ'יזוויק, 1993). לפיכך, במדינות רבות הקולטות מספר רב של מהגרים, כגון ישראל, שבדיה, אוסטרליה וקנדה, קיימת מודעות רבה להוראה ורכישה של שפת המקום בקרב השלטון המרכזי שבמקרים רבים מממן את לימוד השפה לתקופות שונות.

כיום מוסכם בקרב מומחים העוסקים בהוראה וברכישה של שפות מהגרים (מבוגרים וילדים) שידע לשוני **כללי** שונה מידע לשוני **מקצועי** שהוא הידע הלשוני העיקרי הדרוש למהגר לביצוע מטלות מקצועיות. נהוג, לפיכך, להפריד בשנים האחרונות בין ידע לשוני כללי לבין ידע לשוני ספציפי הדרוש במקומות העבודה (כך גם נהוג להפריד בין ידע לשוני כללי לבין ידע לשוני בית-ספרי לילדים עולים). ידע לשוני כללי עוסק בתחומים לשוניים המתאימים לתפקוד כללי, ברחוב ובחברה. לעומת זאת ידע לשוני ספציפי מתמקד בביצוע מטלות מקצועיות ספציפיות והוא שונה גם ממקצוע למקצוע. לפיכך בתכניות הוראה רבות בעולם ניתנים קורסים לשוניים המתמקדים בתחומי לשון ספציפיים במקצועות ספציפיים המתייחסים לשפה לה נזקק המהגר בביצוע מטלות מקצועיות שונות במקומות העבודה. תכניות אלה מבוססות על ניתוחי צרכים המגדירים את המיומנויות הלשוניות הדרושות במקצועות השונים כגון הבנה, מתן הוראות, ניהול ישיבות, כתיבת דוחות, שיחות עם עמיתים, הצגת בעיות מקצועיות, השתתפות בדיונים ועוד. כמו כן נדרשים המהגרים לעבור מבחני ביצוע לשוניים הבודקים את שליטתם באספקטים הלשוניים, המקצועיים המתייחסים למקצוע הספציפי. תוצאות מבחנים אלה משמשים כתנאי קבלה למעסיקים לגבי קבלת עובדים בתחומים שונים וכן להמלצות לעובדים על התחומים הלשוניים המקצועיים שעליהם לשפר כדי להתקבל לעבודה ואו לתפקד בהצלחה בעבודה (מקנמרה, 1991, 1990, סהאור, 1992). כיום גם מקובלת הגישה של מקומות עבודה המציעים קורסים לשוניים מקצועיים לעולים במקום העבודה עצמו כחלק מההכשרה המקצועית. כך, למשל הוכנו לאחרונה באוסטרליה - מדינה העושה רבות לקליטתם הלשונית המקצועית של עולים -סטנדרטים ודרישות המגדירים את הידע הלשוני המקצועי הנחוץ למהגרים במספר רב של מקצועות מרכזיים. מידע זה משמש להוראת שפה למהגרים וכקריטריון לקבלת עבודה (אינגרס, 1998).

בישראל קיימת מודעות רבה לצורך של העולה לרכוש את השפה העברית. ואכן מאז קום המדינה מציעה מדינת ישראל שירותים לשוניים לעולים בצורה של לימודי השפה העברית במסגרת האולפנים. קורסים אלה ממומנים על ידי המדינה לתקופות שונות, כיום תקופת הלימוד היא כששה חודשים וזאת מתוך הכרה

בחשיבות שיש לידע לשוני כתנאי להצלחה ולהשתלבות בחברה הישראלית. אך בניגוד לתפיסה הרווחת במספר ארצות הקולטות מהגרים, בהן נתפס המהגר כנכס כלכלי, בישראל נתפס המהגר כנכס אידיאולוגי כאשר המטרה היא לספק לוֹלָה בית יהודי, ואילו הכישורים המקצועיים הנם משניים ואינם מהווים קריטריון לקבלה לישראל. לתפיסה זו יש השפעה על המטרות, על התכנים ועל המיומנויות הנלמדות באולפנים ועל ההכשרה שמקבל העולה בתוכניות אלה שבהן מושם דגש קטן יחסית על הממד הלשוני המקצועי. הדבר מתבטא גם בכך שהעולה איננו מקבל מהמדינה הוראה של השפה האנגלית שהיא חשובה ביותר כיום להצלחה במספר גדל והולך של מקצועות. הדבר בולט במיוחד בהקשר של העולים מארצות חבר העמים שבקיאותם בשפה האנגלית היא מוגבלת. לפיכך נוצר מצב שהעולים במקומות העבודה לוקים בכישורים לשוניים מקצועיים שלפי מחקרים רבים פוגעים בתפקוד מקצועי, ביעילות ובתפוקה כלכלית. למעשה, כמעט ואין בישראל מחקרים שבדקו את הבקיאות הלשונית של עולים בישראל, לא מבחינת הידע הלשוני הכללי ולא מבחינת הידע הלשוני המקצועי במקומות העבודה.

לפיכך עולות שאלות מחקר רבות בתחום, כגון:

- מה היא הבקיאות הלשונית של עולים במקצועות שונים, במיוחד אלה הדורשים תקשורת עם דוברי עברית?
 - מה הם התחומים התעסוקתיים שבהם יש לעולים חסרים לשוניים?
 - מה הן המיומנויות הלשוניות המקצועיות החשובות הדרושות לעולים במגזרים תעסוקתיים שונים?
 - האם יש קשר בין חסרים הלשוניים המקצועיים לבין תפקודים מקצועיים?
 - מה ההשפעה של ניסיון מקצועי וזמן שהייה במקצוע מסוים על שיפור המיומנות הלשונית?
 - מה המודעות של המעסיקים לגבי החשיבות שיש לבקיאות לשונית מקצועית כחלק מהכישורים המקצועיים?
 - מה הוא הסיוע הלשוני המקצועי שמספק מקום העבודה לעולה?
 - מה הקשר שבין משתנים של זמן שהייה, סוג מקצוע, מין וגיל לבין רכישת מיומנות לשונית מקצועית?
 - מה המידה שבה מכין האולפן את העולה לתפקוד לשוני כללי ומקצועי?
 - איזה דגש נותנים מעסיקים לידע לשוני לגבי קידום, בחירה וניתוב מקצועיים?
 - מה התפקיד שיש למקצוע האנגלית ושפות נוספות אחרות על קבלת תפקידים וקידום מקצועי?
 - באיזו מידה פוגע החסר הלשוני המקצועי בהצלחה בעבודה, בקידום ובקבלת תפקידים בכירים?
 - מה הן האסטרטגיות התקשורתיות שמשמש בהם העולה כדי להתגבר על חסרים לשוניים?
 - באיזו מידה מושפעים המעסיקים ממידת השליטה של העולים בשפה העברית ובשפה האנגלית?
 - האם כישורים אלה משפיעים על קבלה לעבודה?
 - מה הקשר שבין ידיעת השפה המקצועית לבין הסתגלות תעסוקתית וחברתית של העולה?
 - כיצד תופסים העולים את תרומת האולפן לתפקודם הלשוני הכללי ובמקומות העבודה בפרט?
- למחקרים בתחום הנ"ל יש חשיבות רבה בפיתוח של מדיניות לשונית לעולים שיכולה להשפיע על השתלבות העולים בצורה היעילה ביותר בשוק העבודה, בחברה ובהעלאת התפוקות במגזר הכלכלי בישראל.

סקירה ספרותית

לרוב המהגרים בעולם שפת אמם איננה שפת היעד הדרושה במקום מגוריהם החדש ועל כן הם מוצאים את עצמם במצב שבו הם עשויים להיות בעלי משאבי אנוש רבים אך הללו אינם מתאימים בהכרח למצבם החדש בגלל חסר בידע לשוני של המדינה החדשה. מחקרים בתחום הסתגלותם התעסוקתית של מהגרים אשר התמקדו במשאבי האנוש בדקו את משאבי האנוש אשר הובאו על ידי המהגרים מארץ מוצאם ואת המשאבים אשר נרכשו במקום מגוריהם החדש. בבדיקת הקשר שבין משאבי האנוש לבין יעדים ומטרות של שוק העבודה נמצא שאחד המרכיבים החשובים הוא "משאב השפה". דהיינו, הידע במיומנויות של דיבור, קריאה, כתיבה והבנת הנשמע הדרושים לביצוע פעולות שונות במקום העבודה. אכן, במחקרים שנערכו בארצות קולטות הגירה (אוסטרליה, קנדה, גרמניה, ארצות הברית וישראל) נמצא שרכישת מיומנויות שפת היעד מביאה עמה תוצרים והצלחה בתחום הכלכלי. כך לדוגמא בסקר מקיף שערך צ'יוויק (1991) בקרב מהגרים ממוצא ספרדי נמצא כי אחד המשתנים העיקריים בניבוי הסתגלות לשונית מקצועית היה רמת היכולת לדבר אנגלית.

לימוד השפה החדשה של ארץ ההגירה משקף גם במידה רבה מחויבות של המהגר כלפי הארץ המאמצת וקבלת המקום החדש. מצב זה מעיד על קבלה והשלמה אצל המהגר עם מגוריו במקום החדש ועשוי לסייע בגישה לעבודות טובות יותר או להפוך את האדם ליצרני יותר ועל ידי כך להסתגל טוב יותר למקום העבודה (צ'יוויק ומילר, 1993). האינטראקציה, לדברי החוקרים, בין משך השהיה במקום המגורים החדש ובין מיומנויות השפה תתבטא בהסתגלות טובה יותר למקום העבודה ובשכר גבוה יותר. מחקרים שבדקו את תהליך רכישת השפה אצל מהגרים מצאו שרמת השכלה, חשיפה ומשך שהות במקום החדש ממריצים את תהליך רכישת השפה. כמו כן, יש השפעה למצב המשפחתי, להרכב המשפחה, לארץ המוצא ולמניעים להגירה.

במקביל, נמצא כי לקבוצה שאליה שייך המהגר יש השפעה רבה על רכישת השפה. אוונס (1986) שחקרה הבדלים בין קבוצות מהגרים שונות מצאה כי לחברי קהילת מהגרים גדולה יותר תהיה מוטיבציה נמוכה יותר לרכוש את שפת היעד על מנת להשתלב בשוק העבודה. מחקר אחר (דסטמן, 1994) משייך את רמת הידע הנמוכה של מהגרים תורכים בגרמניה לעובדה שמספרם רב. ברטון (1978) הציע מודל על פיו הסוכנים הכלכליים נתפסים כמשקיעים במשאב השפה על מנת להגדיל את רווחיהם. מכאן, שרכישת שפה תלויה ברווח ובחפסד המקושרים עם לימוד שפה. כמו כן מצאו צ'יוויק ומילר (1988) שככל שיכולת ההעברה של המקצוע ישימה יותר, כך הירידה במעמד הכלכלי מצטמצמת בעת המעבר והמאמץ להתגבר על קשיים לשוניים גדל.

בישראל נערכו מספר מחקרים שבדקו את התרומה שיש לבקיאות לשונית בקליטה ובהצלחה מקצועית. כל למשל בינשטוק (1993), ובליזר וגולדברג (1980) מצאו שהשפה היתה משתנה חשוב בקליטה וחוסר ידע לשוני גרם לעזיבה. אך במחקרים אלה נבדקה בעיקר היכולת לדבר עברית ולא נבדקו מיומנויות אחרות (הבנת הנשמע, קריאה וכתיבה).

במחקרם של גור ועמיתיו (1991) נבדקו היבטים של שמירה והחלפת משלחי יד בקרב עולי ברית המועצות ונמצא שעצם המעבר מביא למחסור של מרכיבים ספציפיים של הון אנושי כגון שפה, המקשים להשתלב

במשלחי יד. חלק ניתן לשקם על ידי "עדכון" והשתלמות" מקצועית ועל ידי הענקת כישורים ספציפיים לישראל (כגון ידע בשפה). יתכנו גם מצבים של קליטה התחלתית במשלח יד שונה וחזרה למשלח היד המקורי לאחר תקופה של הכשרה ורכישת שפה. נמצא גם שהמעביד התייחס אל עלות ההכשרה הצפויה של העובד כאל נמוכה יותר ככל שהמועמד היה בעל השכלה ומשלח יד גבוה יותר. נשאלת השאלה האם יעדיף המעביד עובד שיודע עברית בצורה טובה מאשר עובד שידיעת השפה עדיין אינה שגורה בפיו והאם מתייחס המעסיק לידיעת השפה כגורם חשוב כמו ניסיון במקצוע וכישורים מקצועיים והאם יהיה מוכן המעסיק לקבל לעבודה עובד ולהשקיע בלימוד העברית במהלך העבודה?

למרות שידע לשוני הוא מרכיב חשוב בהקלטות העולה, מעניין לציין שבמספר רב של מחקרים בישראל לא ניתן דגש למשתנה זה. כך למשל בעבודתם של גור, פלוג וקסיר (1991) נבדקו גורמים רבים המשפיעים על שמירה והחלפת יד כגון גיל, מין, תחום תעסוקה, השכלה, ורמת שכר אך לא נבדקה השפעת ידיעת השפה על התעסוקה. גם במחקר של גלין ודיובין (1989) שבדק את ההבדלים בין עולי רוסיה לבין ישראלים וותיקים בעמדותיהם כלפי מרכיבים שונים של העבודה וסביבתה לא היתה התייחסות לגורם השפה ולא נבדק הקשר שבין ידיעת שפה לבין שביעות רצון מהעבודה.

לעומת זאת, בסקר מעסיקים בנושא תעסוקת עולים (ליפשיץ וקינג, 1994) שבדק את היקף קליטת העולים במקומות עבודה, הקושי הבולט ביותר שצוין על ידי 72% ממנהלי המחלקות לגבי עבודתם של העולים היה אי ידיעת העברית ברמה מספקת. לדברי המנהלים, אי ידיעת עברית מקשה על הבנת הוראות הביצוע ועל התקשורת עם עובדים אחרים ועם לקוחות ומשום כך פוגעת בתפקוד בעבודה. הקושי ניכר בעיקר בקריאה ובכתיבת עברית יותר מאשר בדיבור. כמו כן ציינו 64% גם את אי ידיעת אנגלית ואי הכרת טרמינולוגיה מקצועית. נמצא גם שככל שמקום העבודה קלט מספר גדול יותר של עולים כך גדל הסיכוי שיתקיים עבורם קורס לעברית במקום העבודה. נמצא גם קשר בין מדיניות חיובית מוצהרת של המעסיק לגבי קליטת עולים לבין הפעלת הסדרים להקלת קליטתם של העולים כגון קורס לעברית. לאור זאת טוענים החוקרים שיש מקום לשקול הארכת תקופת הלימודים באולפן, ושילוב של לימודי טרמינולוגיה מקצועית בעברית כחלק מהלימודים המתקדמים באולפן וכן להרחיב את היקף האולפנים המתקיימים במקומות העבודה.

במחקר של סמיונוב, שפירא ולרנטל (1993) אשר בדק את הסתגלותם של מורים עולים נמצא שידע בשפה היה קשור למידת שביעות הרצון של העולה וככל שידיעת העברית טובה יותר, נטו המורים לדווח על שביעות רצון גבוהה יותר. נמצא גם שככל שידיעת השפה היתה גבוהה יותר היתה נכונות רבה יותר להישאר בארץ, וידיעת העברית נמצאה כגורם מרכזי המזכה את יודעיה בהערכה גבוהה מצד המנהלים. ידע בשפה הביא גם לבצוע טוב יותר של התפקיד ונמצא כי קיימת העדפה להמשיך ולהעסיק מורים שהשפה שגורה בפייהם. ממחקר זה עולה אם כך שידע בשפה קשור לשביעות רצון גבוהה יתר, לקבלת הערכות טובות יותר ומהווה משאב חיוני ביותר עבור העולה בתהליך קליטתו כמורה.

בינשטוק (1993) ניסה לבנות מודל אקונומטרי אשר יעמוד את הקשרים בין ידיעת עברית לבין מציאת עבודה כשאי ידיעת השפה התבססה על הערכה עצמית של העולים במיומנויות הדיבור, הקריאה והכתיבה. ממצאיו הראו בין השאר שיכולת בעברית ובייחוד בדיבור גרמה לעליה בקליטה תעסוקתית אך גם העבודה גרמה לעליה ברמת הידע בעברית. לפיכך ידיעת העברית מהווה מפתח לקליטה תעסוקתית אך גם ההפך הוא הנכון שקליטה תעסוקתית עשויה לעזור בלימוד עברית ומכאן שקיימים קשרי גומלין בין השניים. המודל מראה כי בכל שלב

קיימת השפעה של שפה על תעסוקה ושל תעסוקה על שפה.

רציונל

מכל האמור לעיל נמצא שקיימת חשיבות רבה לבדיקת הידע הלשוני המקצועי של עולים במקומות העבודה היות שנמצא קשר בין ידע בשפה לבין מדדים שונים של הצלחה מקצועית. ממצא זה עולה ממחקרים שנערכו בישראל ובעולם. אך יש לציין לפחות שתי מגבלות מרכזיות של המחקרים הנ"ל.

ראשית, מחקרים אלה התייחסו לידע לשוני כללי ולא לידע הלשוני הדרוש במקומות העבודה, כלומר לשפה מקצועית. מכאן שלא ברור מה הם התחומים הספציפיים בידע לשוני הקשורים לתפקוד מקצועי. אי לכך נראה כי אין התייחסות לתיאוריות הלשוניות המגדירות תחומים ספציפיים של ידע לשוני, במקרה זה של ידע לשוני מקצועי, המהווים ידע לשוני ייחודי. בידע לשוני מקצועי הכוונה היא לשפה הדרושה במקומות עבודה כגון הבנה של הוראות הפעלה, מתן הוראות, יכולת דיון בקבוצות עבודה, כתיבת דו"חות מקצועיים, קריאת מסמכים מקצועיים, מתן הרצאות, הצגת בעיות, קריאת כתב יד, כתיבת מסמכים, טרמינולוגיה מקצועית וכדומה. למעשה שונה המיומנות המקצועית הספציפית ממקצוע למקצוע.

שנית, בכל המחקרים שבדקו ידע לשוני הוערך ידע זה על ידי הערכה עצמית - אם על ידי שאלות להערכה עצמית או על ידי תשובות שנתנו עולים לשאלות לגבי מיומנויות לשוניות בסקרי אוכלוסין. אך לדרך זו של בדיקת מיומנות לשונית יש תוקף נמוך ביותר. בכל המחקרים שהשוו מדידה ישירה על ידי מבחנים ביצוע לשוניים לבין מדידה דרך הערכה עצמית נמצא קשר רופף בין השניים. הערכה עצמית נמצאה יעילה כאשר המטרה היא הערכה גלובלית (אוסקרסון, 1990). כלומר קשה לקבוע בבירור אם הממצאים המצביעים על קשר גבוה בין ידע בשפה לבין הצלחה מקצועית הם תקפים בגלל אמצעי המדידה המוגבלים שדרכם נמדד ידע זה או בכך שמדדים אלה אינם יכולים לזהות תחומים ספציפיים שבהם מתבטא הידע הלשוני. גם אם נמצא קשר בין ידע לשוני להצלחה מקצועית יש צורך לאתר ולזהות את התחומים הספציפיים במקצועות השונים שבהם יש לעולים חסרים לשוניים. לבדיקה של הידע הלשוני המקצועי יש חשיבות מיוחדת בגלל ההתייחסות המעטה שיש לעולה הישראלי ככנס כלכלי, גישה המתבטאת בדגש המועט המושם בתכניות הוראת העברית למיומנויות לשוניות מקצועיות ולחסר של העולים בשפה האנגלית.

עד עתה לא נערך מחקר שבדק את בקיאותם הלשונית המקצועית של עולים ואיתר את החסרים המקצועיים במערכת התעסוקה בישראל בעזרת כלים המבוססים על מטלות ביצוע ובארבע מיומנויות הלשון.

לפיכך, מחקר זה שם לו למטרה למדוד את הידע הלשוני המקצועי של עולים, בקריאה, בכתיבה, בדיבור ובהבנת הנשמע בעזרת כלי מדידה ישירים ומהימנים במספר מקצועות חשובים. מדידה זו תביא לידי זיהוי התחומים הלשוניים המקצועיים הספציפיים שבהם יש לעולים חסרים לשוניים במיומנויות השונות ובמקצועות השונים. שלושת המקצועות שנבחרו הם רופאים, מורים ואנשי תעשייה. בכל אחד ממקצועות אלה ישנה חשיבות רבה לידע לשוני מקצועי ובכולם יש מגעים בין נותני שירותים לבין העובדים. בנוסף לכך יתמקד המחקר בקשר שיש למשתני רקע על הרכישה של ידע לשוני מקצועי וכן יעמוד על התפקיד שממלא

האולפן לעברית ברכישת השפה העברית המקצועית ובעמדות שיש ללומדים לגבי האולפן וכן לגבי החשיבות של השפה המקצועית לקליטה תעסוקתית.

שאלות המחקר

1. מהי רמת הידע הלשוני המקצועי של עולים במקומות העבודה בעברית בארבע מיומנויות הלשון - כתיבה, דיבור, הבנת הנשמע והבנת הנקרא - בשלושה סקטורים מקצועיים (רפואה, הוראה ותעשייה)?

2. מה הם תפקודי השפה הספציפיים שבהם יש לעולים חסרים לשוניים מקצועיים?

3. מה הקשר בין ידע לשוני מקצועי לבין משתני רקע של גיל, זמן שהייה בישראל, ארץ מוצא, מין, רמת השכלה, ידע ולימוד של שפות נוספות, שימוש בשפות בבית ובמקום העבודה ולימוד קודם של עברית באולפן ובארץ המוצא?

4. מה הן עמדות העולים כלפי לימוד העברית בכלל ובאולפנים לעברית בפרט, ומה הקשר בין עמדות אלה לבין ידע לשוני מקצועי?

מערך המחקר

המדגם

אוכלוסיית המחקר מורכבת מעולים יוצאי חבר העמים ששהו בארץ מחצי שנה עד שש שנים בשלושה מגזרים מקצועיים מרכזיים:

- שירותי בריאות: רופאים שהם עובדי קופות חולים הבאים במגע עם חולים על בסיס אישי.
- חינוך: מורים המלמדים בחטיבות ביניים ובחטיבות עליונות, בעיקר מורים המלמדים מקצועות ריאליים כגון מתמטיקה, כימיה, פיסיקה.
- תעשייה: עובדי מפעל אחד במרכז הארץ המייצר מתמרים (מתמר הוא הליבה של המאזניים) עובדי המפעל עוסקים בעיקר בהלחמות ובפעולות חיווט שונות.

המדגם כלל 107 עולים מתוכם 28 רופאים, 45 מורים ו-41 עובדי תעשייה. הרופאים נבחרו מתוך מספר קופות חולים במרכז הארץ על סמך רשימה שניתנה על ידי הרופאה המחוזית שאחראית להעסקתם של עולים בקופות החולים. המורים נבחרו מתוך מספר בתי ספר חטיבות ותיכוניים במרכז הארץ על סמך רשימה שסופקה על ידי משרד החינוך. עובדי התעשייה נבחרו מתוך מפעל תעשייה אחד במרכז הארץ על סמך רשימה שסופקה על ידי המפעל וכללה את כל העולים המועסקים במפעל.

גילם של הנבדקים נע בין 22-60 ($M=40.53$; $S.D=8.18$), 89% מהעולים עלו מהרפובליקות האירופאיות (רובם מרוסיה ומאוקראינה) ורק 11% עלו מהרפובליקות האסיאתיות (בייחוד מאוזבקיסטן ומקזחסטן). יש לציין כי התפלגות זו דומה מאוד להתפלגות הקיימת בקרב כלל אוכלוסיית העולים בישראל. הנחקרים עלו לארץ בין השנים 1990-1996 ($M=91.22$; $S.D=1.77$) וכולם דיווחו כי שפת אמם היא רוסית. 60% מהנבדקים הם גברים ו 40% נשים, כאשר רמת השכלתם של הנחקרים גבוהה - 94% בעלי השכלה אקדמאית, 3.9% בעלי השכלה תיכונית מלאה ורק 1.9% בעלי השכלה תיכונית חלקית.

בבדיקת ההבדלים בין שלושת הסקטורים המקצועיים השונים במשתני הרקע לא נמצאו הבדלים מובהקים בין הרופאים, המורים ועובדי התעשייה בהתפלגות הגיל ושנת עלייה. עם זאת נמצא הבדל מובהק בין שלושת הקבוצות ברמת השכלתם ($F=4.01$; $P<.05$) כאשר השכלת עובדי התעשייה נמוכה במעט מזו של הרופאים והמורים. הבדל נוסף נמצא בהתפלגות המינים בקרב שלושת הקבוצות ($\chi^2=10.91$; $P<.05$) עם 78% גברים בקרב הרופאים, 66% גברים בקרב המורים ורק 38% גברים בקרב עובדי התעשייה. ברפובליקת המוצא של הנבדקים לא נמצא הבדל מובהק בין הסקטורים השונים אך בכל זאת אחוז גבוה יותר של עולים מהחלק האסיאתי של חבר העמים נמצא בקרב עובדי התעשייה (21%) מאשר בקרב הרופאים והמורים (8.3% ו 2.9% בהתאמה).

שלבי המחקר

המחקר בוצע במספר שלבים:

א. פיתוח כלי המחקר

1. מיפוי צרכים לשוניים מקצועיים לשלושת המקצועות בעזרת שאלונים, ראיונות ותצפיות.
2. פיתוח מבחני ביצוע הכוללים מטלות ספציפיות לשלושת המקצועות בהתבסס על מיפוי ועל ניתוח הצרכים הלשוניים מקצועיים.
3. פיתוח שאלונים לרופאים, מורים ועובדי תעשייה לשם קבלת מידע נוסף.

ב. איסוף הנתונים

1. העברת מבחני הביצוע לרופאים, מורים ועובדי תעשייה לשם קבלת מדגמים לשוניים, העברת שאלונים ועריכת ראיונות.

ג. ציינון

1. פיתוח סולמות הערכה לקביעת איכות המדגמים הלשוניים.
2. ציינון המדגמים הלשוניים על פי סולמות ההערכה ועל פי השאלונים.

א. פיתוח כלי המחקר

א 1 - מיפוי צרכים לשוניים מקצועיים לשלושת המקצועות

נערך מיפוי של כל הצרכים הלשוניים המקצועיים של העובדים בסקטורים השונים בארבע מיומנויות הלשון - הבנת הנקרא, כתיבה, הבנת הנשמע ודיבור. שלב זה בוצע בעזרת שאלונים, ראיונות ותצפיות במקומות העבודה. הראיונות והשיחות נערכו עם עולים חדשים ועם דוברים ילידיים. בשלב הראשון התבקשו שתי הקבוצות לתעד את מיומנויות הלשוניות ואת התפקודים הלשוניים בהם נעשה שימוש במקום עבודתם. לאחר מכן, התבקשו הנבדקים לדרג את המיומנויות והתפקודים הלשוניים על פי דרגות חשיבותם. בנספח א' מופיע שאלון דירוג הצרכים לשוניים בכל מקצוע. להלן סיכום דירוג הצרכים הלשוניים בשלושת המקצועות:

רופאים:

דירוג חשיבות המיומנויות: דיבור (30%), הבנת הנקרא (30%), כתיבה (20%) והבנת הנשמע (20%).
דירוג התפקודים הלשוניים:

כתיבה - הפנייה לבדיקות נוספות, פרוטוקול רפואי, דו"ח על המחלה ;
דיבור - שאילת שאלות אישיות, מתן הוראות לשימוש בתרופות, הסבר על מחלה ;
הבנת הנקרא - תולדות המחלה ופרטים אישיים של החולה, תוצאות של בדיקות, מכתבי הפנייה לבדיקות נוספות ;
הבנת הנשמע - קבלת מידע מהחולה, הבנת שאלות החולה.

מורים :

דירוג חשיבות המיומנויות : דיבור (30%), הבנת הנקרא (30%), כתיבה (20%) והבנת הנשמע (20%).
 דירוג התפקודים הלשוניים :

כתיבה - כתיבת מבחנים, כתיבת הערות לעבודות ;
דיבור - מתן מטלות לתלמידים, הסבר מושגים ;
הבנת הנקרא - כתב יד של תלמידים בעבודות ומבחנים, קריאת חוזרים ומכתבים ;
הבנת הנשמע - הבנת שאלות תלמידים, הבנת הודעות והוראות.

עובדי תעשייה :

דירוג חשיבות המיומנויות : הבנת הנשמע (40%), הבנת הנקרא (20%), כתיבה (20%) ודיבור (20%).
 דירוג התפקודים הלשוניים :

כתיבה – תוצאות בדיקה של מוצרים, כתיבת דוחות ברמה מקצועית ;
דיבור – מתן הסברים והדרכה, מתן הוראות הפעלה ;
הבנת הנקרא – הוראות הפעלה ובטיחות, תהליכים ;
הבנת הנשמע – הוראות הפעלה ובטיחות, הדרכה והסבר.

א 2 - פיתוח מבחני ביצוע הכוללים מטלות ספציפיות לשלושת המקצועות על סמך המיפוי וניתוח הצרכים המקצועיים.

על סמל הדירוג של המיומנויות והתפקודים הלשוניים פותחו מטלות ביצוע לכל אחד מהמקצועות. המטלות פותחו בעזרתם של רופאים, מורים ועובדי תעשייה. להלן מספר דוגמאות למטלות ביצוע בשלושת המקצועות.

רופאים :

מטלת **דיבור** : "הגיע אליך אימא אשר לבנה יש נקודות אדומות ונפוחות בכל הגוף. החלטת כי האבחנה היא אבעבועות רוח. האם אינה יודעת כיצד לטפל בבנה. הסבר לאם כיצד עליה לנהוג עם בנה בשעת המחלה, מה אסור, מה מותר לעשות, ובאיזה תרופות יש להשתמש".

מטלת **כתיבה** : "מגיע אליך פצינט כבן 30 אשר סובל מזה חמישה חודשים מכאבים בגב התחתון ובעצמות הירכיים. ברצונך לשלוח אותו את החולה למכון לטופוגרפיה ממוחשבת (C.T.). אתה יודע שבכדי לקבל תור לבדיקה זו יש לחכות זמן רב. כתוב מכתב למכון אשר בו אתה מנסה לשכנע לקבל את החולה באופן דחוף. במכתב עליך לפנות לרופא ולציין את הסיבה לדחיפות. רשום בקצרה : אבחנה מוקדמת, תולדות המחלה, האם הפצינט עשה בדיקות C.T. נוספות. הוסף פרטים כרצונך".

מורים:

מטלת דיבור: "תלמיד בכיתתך אינו מבין תרגיל מסוים שפתרת בכיתה, או לא מבין תשובה לשאלה מסוימת אשר הסברת במהלך השיעור. התלמיד ניגש אליך ומבקש ממך שתסביר לו זאת שוב. הסבר זאת בצורה הברורה ביותר".

מטלת כתיבה: "תלמיד מפריע בכיתה באופן קבוע. כתוב מכתב להוריו של התלמיד בו אתה מסביר בקצרה את הבעיות ומזמין אותם לשיחה בדחיפות".

עובדי תעשייה:

מטלת כתיבה: "אתה עובד בחברה כחמש שנים. בשבוע זה יש לך אירוע משפחתי מאוד חשוב, ואתה חייב להעדר מן העבודה. המשמרת אשר נתנו לך ביום ד' אינה מתאימה לך ואתה מעוניין להחליפה במשמרת אחרת. כתוב מכתב לממונה עליך והסבר את בקשתך. הוסף פרטים ככל שתוכל".

יש לציין כי במטלות של הבנת הנקרא והבנת הנשמע יכלו הנבדקים להשיב ברוסית. דוגמאות נוספות של מטלות ביצוע מופיעות בנספח ב'.

א 3 - פיתוח שאלונים לרופאים, מורים ועובדי תעשייה לשם קבלת מידע נוסף

פותח שאלון בשפה הרוסית שכלל שלושה חלקים:

1. שאלות רקע כללי ולשוני: מין, גיל, ארץ לידה, שנת עלייה, השכלה, תדירות השימוש בשפות בבית, במקום העבודה ומחוץ לשעות העבודה, לימוד קודם של עברית בארץ המוצא, לימוד עברית באולפן.
2. הערכה עצמית של ידע לשוני מקצועי בארבע המיומנויות, איתור תחומים לשוניים בעייתיים ואסטרטגיות לשימוש לשוני בעבודה.
3. עמדות: כלפי הלימוד באולפן, חשיבות השפה העברית, חשיבות השפות האנגלית והרוסית, התועלת והתרומה של הלימוד באולפן, עמדות כלפי דרך ההוראה, התוכניות ויעילות הלימוד באולפן, חשיבות שפה מקצועית בעבודה.

השאלון הנו זהה לשלושת המקצועות למעט החלק של ההערכה העצמית המקצועית שהותאמה למקצוע הספציפי. השאלון נוסה במחקר חלוץ על מדגם של 10 אנשים ושופץ בהתאם. השאלון בתרגומו לעברית מוצג בנספח ג'.

ב. איסוף הנתונים**ב 1 - העברת מבחני הביצוע לרופאים, למורים ולעובדי תעשייה לשם קבלת מדגמים****לשוניים, העברת השאלונים ועריכת ראיונות.**

מבחני הביצוע הועברו על בסיס אישי בפגישה אחת שמקום מפגשה נקבע על לפי נוחיותו של הנבחן (בבית או במקום העבודה). בפגישה הועברו מטלות הביצוע בסדר אקראי (מטלה אחת בכל מיומנות) כאשר מטלות בדיבור והבנת הנשמע הוקלטו בהסכמת הנבדקים. לאחר מכן נתבקשו הנבדקים למלא את השאלון. המפגש כולו ערך כשעה. יש לציין כי שאלונים חולקו במועד אחר גם לנבדקים שלא נבחנו במטלות הביצוע לשם הגדלת המדגם.

לקבלת מידע נוסף מעובדים בכירים וממעסיקים בוצעו ראיונות חצי מובנים שהתמקדו בשלושה תחומים: תפיסת החשיבות של השפה העברית המקצועית בקשר להצלחה מקצועית ולתפוקה, איתור קשיים בתפקוד מקצועי לשוני בעבודה, חשיבות האולפנים בהכשרה. הראיונות ארכו כחצי שעה והוקלטו על פי הסכמת המרואיינים. איסוף הנתונים נערך בשנים 1996-1997.

ג. צינור

ג 1 - פיתוח סולמות הערכה לקביעת איכות המדגמים הלשוניים

להערכת איכות מדגמי השפה פותחו סולמות הערכה במיומנויות השונות. הקריטריונים להערכה נקבעו לאחר האזנה וקריאה של מדגמי השפה שהתקבלו ממטלות הביצוע. החוקרים קראו ושמעו את מדגמי השפה והציעו קריטריונים לקביעת איכות מדגמי הלשון. מספר קריטריונים התבססו על סולמות הערכה קיימים בתחום ואחרים נוספו בהתייחס למדגמים הלשוניים. הקריטריונים התייחסו לידע לשוני מקצועי ולידע לשוני כללי. קריטריונים שונים נקבעו לדיבור ולכתיבה. צינור הבנת הנקרא והבנת הנשמע נעשה באופן הוליסטי על סולם של 1-5. להלן הקטיגוריות של הדיבור והכתיבה.

כתיבה	דיבור
א. ידע לשוני מקצועי (טווח 1-5)	
התאמה למטלה	התאמה למטלה
איכות הביצוע	איכות הביצוע
טרמינולוגיה מקצועית	טרמינולוגיה מקצועית
הכרת תכנים מקצועיים	הכרת תכנים מקצועיים
התאמה תרבותית	התאמה תרבותית
ב. ידע לשוני כללי (1-5)	
תקשורתיות	תקשורתיות
שגיאות כתיב	דיוק לשוני
דיוק לשוני	אוצר מילים
אוצר מילים	קירבה לדובר ילידי
סגנון כתיבה	מורכבות השפה
מורכבות השפה	התרשמות כללית
סימני ניקוד	
התרשמות כללית	

להלן הגדרה של הקריטריונים הנ"ל:

התאמה למטלה - האם הנבדק ביצע את המטלה כפי שהוגדרה לו.

איכות הביצוע - הערכת איכות הביצוע מבחינת מקצועיות.

טרמינולוגיה מקצועית - האם נעשה שימוש באוצר מילים מקצועי רלוונטי למטלה. הכרת אוצר מילים מקצועי ושימוש נכון בו. (לדוג: רופא שאמר "משהו כזה לשים על הגוף" במקום להשתמש במילה "משחה")

הכרת תכנים מקצועיים - עד כמה מפגין הנבדק הכרה של התכנים המקצועיים הרלוונטיים למטלה.

התאמה למטרה - האם בוצעה מטרת המטלה בהתאם למטרה הנדרשת במקום העבודה (לדוגמא: כתיבת פרטוקול).

התאמה תרבותית - השוואת הביצוע ביחס לדובר ילידי.

תקשורתיות - המידה שבה הועבר המסר מבלי להתמקד באספקטים דקדוקיים.

שגיאות כתיב - כמות שגיאות הכתיב.

דיוק לשוני - המידה שבה המסר כתוב/דבור נכון מבחינה דקדוקית (לדוגמא: התאמת גוף, מין ומספר).

אוצר מילים - עושר ודיוק באוצר המילים (ממילים בסיסיות בעלי תכיפות גבוהה למילים בעלי תכיפות נמוכה).

סגנון הכתיבה - המידה שבה מנוסח הטקסט בהירות ובהתאמה למשלב שדורשת המטלה

סימני ניקוד - המידה שבה מופיעים בטקסט סימנים כגון נקודות בסוף משפט, סימני קריאה, פסיקים, סימני שאלה ועוד.

התרשמות כללית - הערכה כוללת המבוססת על כל האספקטים הלשוניים הטקסטואליים יחדיו.

מורכבות השפה - המידה בה המדגם הלשוני מורכב מבחינה דקדוקית לשונית כאשר יש צורך בכך (לדוגמא: שימוש במשפטים פשוטים לעומת מורכבים).

ג. זיהוי בעיות ספציפיות

בקטגוריה זו אמור המעריך לזהות אספקטים ייחודיים של המדגם המצביעים על חסרים ועל בעיות לשוניות כלליות או מקצועיות, שבלטו במדגם. קטגוריה זו הוערכה כשאלה פתוחה.

בנספח ד' מופיעה דוגמא של טופס הערכה לכתיבה ולדיבור שהתבקש כל מעריך למלא לגבי כל מדגם לשוני.

ג 2 - צייון המדגמים הלשוניים על פי סולמות ההערכה והשאלונים

באמצעות סולמות ההערכה צוינו כל מדגמי הלשון על ידי שני מערכים בלתי תלויים. בבדיקת מהימנות בין שופטית נמצאו מהימנויות גבוהות בין שני המעריכים שנעה בין 0.84 לבין 0.99. היות שהמהימנות הייתה גבוהה מספיק חוברו הציונים לציון אחד שהוא ממוצע הציונים של שני המעריכים.

הואיל וכל אחת מארבעת המיומנויות כללה מספר סעיפים, נבדקה מהימנות פנימית של כל מיומנות לשם חיבור הציונים לציון אחד כולל. המהימנויות שהתקבלו הן: כתיבה 0.94; דיבור 0.92; שמיעה 0.70; קריאה 0.60. לאור הממצאים הנ"ל אוחדו הציונים בכל מיומנות לציון אחד כולל.

לגבי השאלונים נבדקה המהימנות הפנימית של החלק הבודק הערכה עצמית. בלוח מס' 1 מוצגים ערכי המהימנויות על פי חישוב אלפא של קרונבך.

לוח 1: מהימנות פנימית של הערכה עצמית במיומנויות הלשון על פי אלפא של קרונבך

מיומנות	רופאים		מורים		עובדי תעשייה	
	#פריטים	אלפא	#פריטים	אלפא	#פריטים	אלפא
כתיבה	4	0.93	2	0.80	2	0.81
דיבור	3	0.90	2	0.83	2	0.91
קריאה	3	0.72	3	0.90	2	0.79
האזנה	3	0.83	2	0.85	3	0.84
סה"כ	13	0.94	9	0.95	9	0.94

כפי שניתן לראות בלוח מס' 1 ערכי המהימנויות בכל ארבעת המיומנויות במקצועות השונים גבוהות, ולכן חוברו הציונים לציון כולל אחד בכל מיומנות.

ממצאים

שאלת מחקר 1:

1. מהי רמת הידע הלשוני המקצועי של עולים במקומות העבודה בעברית בארבע מיומנויות

הלשון – כתיבה, דיבור, הבנת הנקרא והבנת הנשמע – בשלושת המקצועות?

I. השוואה של ידע לשוני מקצועי בין המקצועות השונים

II. השוואה של ידע לשוני במיומנויות הלשוניות בתוך כ מקצוע.

1 א - השוואה של ידע לשוני מקצועי בין המקצועות השונים

על מנת להשוות בין הידע הלשוני של הרופאים, המורים ועובדי התעשייה נערכו ניתוחי שונות חד כיווניים (One Way Anova) בין שלושת המקצועות בכל אחד ממיומנויות הלשון באופן נפרד והן בציון כולל לכל ארבעת המיומנויות יחד. ממצאי הניתוח מוצגים בלוח מס' 2.

לוח 2: ממוצעים, סטיות תקן, וערכי F לבדיקת הבדלים בין שלושת המקצועות בידע לשוני מקצועי לפי

מטלות הביצוע

תחום	1. רופאים (N = 18)	2. מורים (N = 19)	3. עוב' תעשייה (N=9)	F (P)	קונטרסטים
כתיבה	84.23 (14.90)	80.61 (17.04)	56.67 (17.45)	9.22***	3<1,2
דיבור	80.86 (11.73)	79.76 (15.22)	73.29 (16.98)	0.89	
הבנת הנקרא	75.36 (19.78)	73.22 (18.04)	84.48 (19.18)	1.09	
הבנת הנשמע	83.25 (21.43)	79.95 (15.14)	67.77 (16.61)	1.35	
סה"כ מיומנויות	80.78 (13.78)	78.59 (9.39)	70.02 (12.99)	2.49	

***P<.001

כפי שניתן לראות בלוח מס' 2 נמצא הבדל מובהק בין שלושת המקצועות רק במיומנות הכתיבה כאשר הרופאים (84.23) והמורים (80.61) הם בעלי ידע לשוני טוב יותר בכתיבה מאשר עובדי התעשייה (56.67). בשאר מיומנויות הלשון לא נמצאו הבדלים מובהקים בין המקצועות השונים. עם זאת יש לציין כי בכל זאת קיימת

מגמה לפיה ציוני הרופאים גבוהים בכל אחת מהמיומנויות ואילו ציוניהם של עובדי התעשייה הם הנמוכים ביותר. ניתן להניח כי אי הימצאות הבדלים מובהקים בשאר מיומנויות הלשון, למרות הנטייה הברורה, נובע עקב מספר הנבדקים הקטן יחסית וסטיות התקן הגדולות.

1 ב - השוואה של ידע לשוני מקצועי במיומנויות הלשוניות בתוך כל מקצוע.

על מנת לערוך השוואות בידע הלשוני של ארבעת המיומנויות השונות בתוך כל מקצוע נערכו סדרת מבחני t למדגמים תלויים בקרב הרופאים, המורים ועובדי התעשייה בנפרד. הממוצעים וסטיות התקן מוצגים בלוח מס' 2. מניתוחי ה-t בקרב הרופאים נמצאו הבדלים מובהקים בין מיומנות הכתיבה להבנת הנקרא ($t=1.97$; $P<.05$) ובין מיומנות הבנת הנשמע להבנת הנקרא ($t=2.12$; $P<.05$) כאשר מיומנויות הכתיבה והבנת הנשמע גבוהות ממיומנות הבנת הנקרא בקרב הרופאים. לא נמצאו הבדלים מובהקים נוספים בקרב הרופאים.

בקרב המורים לא נמצאו כלל הבדלים מובהקים בין ארבעת המיומנויות ואילו בקרב עובדי התעשייה נמצאו הבדלים מובהקים בין מיומנות הדיבור לכתיבה ($t=6.15$; $P<.001$), בין קריאה לכתיבה ($t=3.64$; $P<.01$), ובין הבנת הנשמע להבנת הנקרא ($t=2.52$; $P<.05$), כאשר מיומנות הבנת הנקרא טובה מהבנת הנשמע וכתיבה, ומיומנות הדיבור טובה מכתבה.

ניתוחים על סמך ההערכה עצמית

שאלת המחקר הראשונה נבדקה גם על סמך הציונים שנתקבלו על ידי ההערכה העצמית של הנבדקים מהשאלון. ממצאים אלה מוצגים בלוח 3.

לוח 3: ממוצעים, סטיות תקן וערכי F לבדיקת הבדלים בין שלושת המקצועות בידע לשוני מקצועי בהתבסס

על ההערכה עצמית

תחום	רופאים (N=28)	מורים (N=45)	עוב' תעשייה (N=41)	F (P)	קונטרסטים
כתיבה	82.16 (20.46)	84.18 (16.65)	52.06 (19.15)	29.55***	3<1,2
דיבור	86.41 (15.52)	85.34 (16.23)	66.29 (22.89)	11.23***	3<1,2
הבנת הנקרא	85.67 (14.16)	81.97 (19.79)	64.84 (20.01)	11.53***	3<1,2
הבנת הנשמע	90.25 (12.25)	90.46 (13.79)	75.37 (18.36)	11.53***	3<1,2
סה"כ	85.73 (14.18)	85.36 (15.09)	66.89 (17.02)	17.09***	3<1,2

*** $P<.001$

הממצאים מראים כי קיימים הבדלים מובהקים בין שלושת המקצועות בכל ארבעת מיומנויות הלשון כאשר הידע הלשוני של הרופאים והמורים גבוה מזה של עובדי התעשייה. ההבדל המשמעותי ביותר ($t=29.55$) נמצא במיומנות הכתיבה כאשר חוזק ההבדלים ביתר המיומנויות דומים.

גם כאן, בידע הלשוני המבוסס על הערכה עצמית נערכו השוואות במיומנויות הלשוניות בתוך כל מקצוע בנפרד באמצעות סדרת מבחני t למדגמים תלויים, הממוצעים וסטיות התקן מוצגים בלוח 3. מניתוחי ה- t עולה כי בקרב הרופאים קיים הבדל מובהק בין מיומנות הכתיבה לבין מיומנות הבנת הנשמע, כאשר מיומנות הבנת הנשמע טובה יותר ממיומנות הכתיבה ($t=2.27$; $P<.05$).

בקרב המורים נמצאו הבדלים מובהקים בין מיומנות הבנת הנשמע לבין שלושת המיומנויות האחרות כאשר מיומנות הבנת הנשמע טובה יותר (כתיבה) $t=3.13$; $P<.01$; דיבור $t=3.26$; $P<.01$; הבנת הנקרא $t=5.51$; $P<.001$).

בקרב עובדי התעשייה נמצאו הבדלים מובהקים כאשר מיומנות הכתיבה נמוכה מכל שאר המיומנויות (דיבור $t=4.35$; $P<.01$; הבנת הנקרא $t=4.59$; $P<.01$; והבנת הנשמע $t=6.54$; $P<.001$). בנוסף, מיומנות הבנת הנשמע טובה באופן מובהק מזו של הדיבור ($t=3.24$; $P<.01$) והבנת הנקרא ($t=3.28$; $P<.01$).

למרות שנמצאו הבדלים רבים יותר בניתוחים המבוססים על הערכתם העצמית של הנבדקים מאשר באלה המבוססים על מטלות הביצועיות, ולמרות שהממצאים אינם חופפים אחד את השני בצורה מלאה ניתן לומר כי מגמת ההבדלים דומה. כלומר, הידע הלשוני של הרופאים ושל המורים טוב מזה של עובדי התעשייה כאשר ההבדל הגדול ביותר קיים במיומנות הכתיבה. ואכן בדיקת הקשר בין הציון ממטלות הביצוע לבין הציון מההערכה העצמית באמצעות מתאם פירסון, הראה כי קיים קשר חיובי מובהק בעוצמה בינונית בין השניים ($r=.39$; $P<.05$).

שאלת מחקר 2:

מה הם תפקודי השפה הספציפיים שבהם יש לעולים חסרים לשוניים מקצועיים?

גם שאלת מחקר זו נבדקה הן על פי מטלות הביצוע שהועברו לנבדקים והן על פי שאלוני ההערכה העצמית שמולאו על ידי הנחקרים. בלוחות 4 ו-5 מוצגים החסרים הלשוניים הספציפיים על פי שלושת המקצועות וההבדלים ביניהם במיומנות הכתיבה ובמיומנות הדיבור המבוססים על מטלות הביצוע. (במטלות הבנת הנשמע והבנת הנקרא המבוססים על מטלות הביצוע לא נערכו ניתוחים על פי תתי מיומנויות כיוון שנעשתה הערכה הוליסטית).

לוח 4 : ממוצעים, סטיות תקן וערכי F לבדיקת ההבדלים בין מורים, רופאים ועובדי תעשייה בתת מיומנויות

בכתיבה					
קונטרסטים	F(P)	עוב' תעשייה	מורים	רופאים	קריטריון
ידע לשוני מקצועי (טווח ממוצעים 1-5)					
1,2>3	15.92***	2.66 (1.11)	4.66 (0.57)	4.16 (1.00)	1. התאמה למטלה
1,2>3	12.56***	2.44 (1.24)	4.14 (1.05)	4.47 (0.85)	2. איכות הביצוע
1,2>3	8.37***	2.88 (1.05)	4.44 (1.06)	4.53 (1.03)	3. טרמינולוגיה מקצועית
1,2>3	8.51***	2.56 (1.50)	4.55 (0.83)	4.05 (1.36)	4. התאמה למטרה
2>1,3	5.54***	1.89 (0.60)	2.97 (1.21)	1.94 (1.04)	5. התאמה תרבותית
ידע לשוני כללי (טווח ממוצעים 1-5)					
1,2>3	5.90***	2.67 (1.22)	3.97 (1.14)	4.22 (1.10)	6. תקשורתיות
1,2>3	5.58**	2.94 (1.18)	4.21 (1.25)	4.47 (1.01)	7. שגיאות כתיב
1>3	5.97**	3.00 (1.22)	3.68 (0.93)	4.33 (0.85)	8. דיוק לשוני
1>3	3.55*	3.67 (1.41)	4.34 (1.05)	4.78 (0.73)	9. אוצר מילים
1>3	6.26**	2.89 (0.93)	3.79 (1.32)	4.53 (1.04)	10. סגנון כתיבה
1>2,3	5.74**	3.06 (1.13)	3.53 (1.26)	4.50 (1.03)	11. מורכבות השפה
	3.04	3.39 (1.05)	4.29 (1.22)	4.39 (0.81)	12. סימני ניקוד
1>3	6.21**	2.78 (0.97)	3.79 (1.22)	4.36 (1.02)	13. התרשמות כללית

*P<.05 **P<.01 ***P<.001

על פי לוח 4 ניתן לראות כי קיימים הבדלים מובהקים בין הקבוצות בכל תתי המיומנויות של הכתיבה למעט בתחום של סימני הניקוד. על פי הממוצעים והקונטרסטים ניתן לראות כי, לרוב, ציוני עובדי התעשייה נמוכים באופן מובהק מהרופאים והמורים. עם זאת בחלק מתתי המיומנויות ציוני המורים חלשים יותר וגם להם חסרים ניכרים בעיקר בתחומים של: דיוק לשוני, אוצר מילים וסגנון כתיבה. כל שלושת הקבוצות נמצאו

נמוכות מאוד בתחום של התאמה תרבותית.

לוח 5 : ממוצעים, סטיות תקן וערכי F לבדיקת ההבדלים בין מורים, רופאים ועובדי תעשייה בתת מיומנויות

בדיבור

קונטרסטים	F(P)	עוב' תעשייה	מורים	רופאים	קריטריון
ידע לשוני מקצועי (טווח ממוצעים 1-5)					
1,2>3	6.95**	3.83 (1.00)	4.66 (0.67)	4.81 (0.39)	1. התאמה למטלה
	1.01	3.94 (1.07)	4.07 (0.99)	4.44 (0.92)	2. איכות הביצוע
	0.06	4.61 (0.86)	4.50 (0.90)	4.56 (0.76)	3. טרמינולוגיה מקצועית
	2.15	3.83 (1.50)	4.42 (0.83)	4.62 (1.36)	4. התאמה למטרה
2>1	4.06*	2.67 (0.90)	3.31 (0.90)	2.41 (1.09)	5. התאמה תרבותית
ידע לשוני כללי (טווח ממוצעים 1-5)					
1>3	3.78*	3.44 (1.21)	4.26 (1.14)	4.58 (0.73)	6. תקשורתיות
	0.39	3.50 (1.27)	3.79 (1.32)	3.91 (0.88)	7. דיוק לשוני
	0.55	4.44 (1.01)	4.05 (1.18)	4.14 (0.89)	8. אוצר מילים
2>1	7.16**	2.78 (0.97)	3.40 (0.83)	2.25 (0.99)	9. קרבה לדובר ילידי
	0.31	3.75 (1.00)	4.11 (1.14)	4.09 984	10. מורכבות השפה
	1.25	3.50 (1.00)	3.84 (1.14)	4.14 (0.84)	11. התרשמות כללית

*P<.05 **P<.01

בלוח מס' 5 אנו רואים כי קיימים הבדלים מובהקים בין שלושת המקצועות בתתי התחומים הבאים בבדיבור : התאמה למטלה, התאמה תרבותית, תקשורתיות וקרבה לדובר ילידי. בהתאמה למטלה ובתקשורתיות נמצא כי הרופאים והמורים גבוהים מעובדי התעשייה אולם בהתאמה התרבותית ובקרבה לדוברים ילידיים הרופאים קבלו את הציון הנמוך ביותר מכל שלושת הקבוצות. עם זאת כל שלושת הקבוצות נמוכות בקטגוריות של התאמה תרבותית וקרבה לדוברים ילידיים. לא נמצאו הבדלים מובהקים ביתר תתי המיומנויות.

בלוחות 6-8 מוצגים החסרים בתפקודי לשון ספציפיים של הרופאים, המורים ועובדי התעשייה על פי הערכתם

העצמית. בכל טבלה מדורגות תתי המיומנויות מהגבוהה ביותר ועד הנמוכה ביותר. לא ניתן להשוות בין שלושת המקצועות מאחר שתתי המיומנויות נבדלים זה מזה בכל תחום.

לוח 6 : ממוצעים וסטיות תקן של הערכה עצמית של ידע לשוני בתחומים ספציפיים בקרב **רופאים**

תחומים	ממוצע	סטיית תקן	מיומנות
הבנת שאלות החולה	4.68	.69	הבנת הנשמע
מתן הוראות לשימוש בתרופה	4.56	.64	דיבור
קבלת מידע מחולה	4.50	.71	הבנת הנשמע
כתיבת מרשם לחולה	4.46	1.03	כתיבה
קריאת תוצאות של בדיקות	4.44	.93	הבנת הנקרא
הבנת הרצאות מקצועיות	4.35	.75	הבנת הנשמע
מתן הסבר לחולה על המחלה	4.30	.87	דיבור
כתיבת הפניה לבדיקות נוספות	4.19	1.27	כתיבה
קריאת תיק רפואי	4.19	.92	הבנת הנקרא
קריאת חומר מקצועי	4.16	.75	הבנת הנקרא
מתן הסבר על התנהגות בעת מחלה	4.12	1.07	דיבור
כתיבת פרוטוקול רפואי	3.96	1.09	כתיבה
כתיבת מכתב לעמית	3.85	1.13	כתיבה

בלוח 6 אנו רואים כי הרופאים מדרגים את רמת הידע כחלשה יותר בתחום הכתיבה ובייחוד בתחומים של כתיבת פרוטוקול וכתיבת מכתב לקולגה (כתיבה מרשם שדורגה כטובה יותר הנה לרוב קצרה מאוד ולעיתים רבות נכתבת באותיות לטיניות). למשל, נמצא שכאשר נדרשו הרופאים במטלות לכתוב דו"ח, רובם לא רשמו דו"ח על הפציינט אלא כתבו משהו קצר ביותר בצורה של נקודות ספציפיות, לא פרטו, לא רשמו חוות דעת אישית אלא רשמו את הדו"ח בצורה של נקודות.

גם במיומנות הבנת הנקרא אותרו חסרים, בעיקר בתחום של קריאת תיק רפואי וחומר מקצועי. לדוגמא, כאשר הרופאים נתבקשו לקרוא על תופעות לוואי של תרופה הם הוסיפו דברים מידע כללי ולא דווקא פרטים אשר היו רשומים בטקסט שקיבלו. למרות שהבנת הנשמע ודיבור דורגו כגבוהות יותר, הרופאים נתקלים בקשיים במתן הסבר על התנהגות בעת מחלה.

לוח 7 : ממוצעים וסטיות תקן של הערכה עצמית של ידע לשוני בתחומים ספציפיים בקרב **מורים**

תחומים	ממוצע	סטיית תקן	מיומנות
הבנת הודעות בטלפון	4.58	.70	הבנת הנשמע
הבנת שאלות תלמידים	4.42	.78	הבנת הנשמע
מתן הסברים בכיתה	4.28	.86	דיבור
כתיבת מבחנים ועבודות	4.23	.93	כתיבה
ניהול שיחה עם תלמיד	4.23	.92	דיבור + הבנת הנשמע
קריאת עבודות של תלמידים	4.23	1.03	הבנת הנקרא
כתיבה על הלוח	4.21	.91	כתיבה

קריאת נהלים וחוזרים של ביה"ס	4.07	1.09	הבנת הנקרא
קריאת מכתבים רשמיים	4.05	1.01	הבנת הנקרא

בלוח 7 אנו רואים כי גם המורים, בדומה לרופאים, נתקלים בקשיים בתחומים של הבנת הנקרא ובייחוד בקריאת נהלים, חוזרים, מכתבים רשמיים ועבודות של תלמידים ובכתיבה בעברית על הלוח. למשל, במיומנות הכתיבה נמצאו שגיאות כתיב רבות ובעיות רבות בדיוק הלשוני. המורים כמעט ולא כתבו סימני פיסוק מתאימים, והיה להם קשה ביותר לנסח, שאלות מבחן. המשפטים היו לא ברורים, מסורבלים ובעלי ניסוח לקוי.

לוח 8 : ממוצעים וסטיות תקן של הערכה עצמית של ידע לשוני בתחומים ספציפיים בקרב **עובדי התעשייה**

תחומים	ממוצע	סטיית תקן	מיומנות
הבנת הודעות בטלפון	3.97	1.06	הבנת הנשמע
הבנת הוראות בטיחות	3.74	1.06	הבנת הנשמע
הבנת הוראות הפעלה	3.53	1.22	הבנת הנשמע
מתן הסבר והדרכה של מכונה	3.36	1.32	דיבור
מתן הסבר הוראות בטיחות	3.33	1.07	דיבור
קריאת הוראות בטיחות	3.25	1.08	הבנת הנקרא
קריאת הוראות הפעלה	3.24	1.09	הבנת הנקרא
כתיבת תוצאות בדיקת מוצר	2.64	.99	כתיבה
כתיבת דוחות	2.61	1.13	כתיבה

בלוח 8 רואים כי עובדי התעשייה מצהירים כי הם מתקשים בעיקר בכתיבת תוצאות בדיקת מוצר ודו"חות ובקריאת הוראות הפעלה והוראות בטיחות.

בשאלון נכללו גם מספר שאלות פתוחות. הנחקרים נשאלו "באלו תחומים ספציפיים בעבודתך המקצועית אתה נתקל בקשיים בשפה העברית?" על שאלה פתוחה זו התקבלו התשובות הבאות המופיעות בלוח מס' 9.

לוח 9 : התפלגות התחומים הספציפיים בעבודה בהם נתקלים העובדים בקשיי שפה

תחומים (70=N)	%	F
מושגים מקצועיים	27.4	19
כתיבה מקצועית	25.7	18
הבעה בע"פ/העברת חומר בע"פ	18.6	13
קריאת כתב יד של תלמיד/עמית	10.0	7
קריאה	8.6	6
קשיים בהבנת שפה מדוברת	5.7	4
הבנה	2.8	2
קריאת חומר מקצועי	1.4	1

מהתשובות לשאלה זו עולה כי הקשיים הם בעיקר עם מושגים מקצועיים ועם כתיבה מקצועית (בעיקר

הרופאים והמורים), וכן בהבעה בעל פה. הרופאים והמורים ציינו גם קושי בקריאת כתב יד של עמיתים למקצוע ותלמידים.

לשאלה הפתוחה "אלו תחומים בעברית מקצועית היית רוצה לחזק?" התקבלו 93 תשובות. מתוכם ציינו 37.6% כי היו רוצים לחזק את הקריאה והכתיבה באופן כללי, 34.4% ציינו את הצורך בחיזוק הניסוח המקצועי, 22.5% מעוניינים לחזק את העברית המדוברת שלהם, ו 5.4% מעוניינים לחזק את הדקדוק.

לשאלה הפתוחה "כאשר אתה נתקל בקשיים בעברית במקום העבודה מה אתה עושה?" התקבלו 120 תשובות. התפלגות התשובות מוצגת בלוח 10.

לוח 10 : התפלגות האסטרטגיות להתמודדות עם קשיים בעברית

אסטרטגיות (N=120)	%	F
נעזר בעמיתים ובחברים	46.7	56
נעזר במילונים בבית	26.7	32
מנסה למצוא מילים קרובות	14.1	17
נעזר בתלמידים	4.1	5
נעזר בילדיי	3.3	4
נעזר באנגלית	2.5	3
נעזר בשפת גוף	2.5	3

לשאלה זו נתקבלו ממצאים שהראו שהאסטרטגיה השולטת בעת היתקלות בקשיים היא להיעזר בעמיתים למקצוע ובחברים ולהיעזר במילונים בבית.

שאלת מחקר 3:

מה הקשר בין ידע לשוני מקצועי לבין משתני רקע של גיל, זמן שהייה בישראל, ארץ מוצא, מין, רמת השכלה, לימוד וידע של שפות אחרות, שימוש בשפות בבית ובמקום העבודה, לימוד עברית באולפן ובארץ המוצא?

טרום הצגת הממצאים הבודקים את שאלת המחקר השלישית מוצגים בלוח 11 ובלוח 12 נתונים על הרקע הלשוני של הנבדקים.

לוח 11 : התפלגות משתני רקע לשוניים לפי מקצועות

משתנים לשוניים	רופאים	מורים	עוב' תעשייה	chi/F (P)
שימוש ברוסית בבית כשפה ראשית	92.6%	93.2%	90.9%	5.04
שימוש בעברית בבית כשפה משנית	71.4%	94.7%	72.2%	7.79
לימוד עברית בחו"ל	22%	45.5%	36.1%	3.90

5.74	88.6%	100%	96.3%	לימוד עברית באולפן
chi/F (P)	עוב' תעשייה	מורים	רופאים	משתנים לשוניים
3.05	6.79 (5.28)	10.41 (7.22)	8.14 (5.28)	זמן לימוד באולפן (לפי חודשים)
7.06	100%	88.4%	85.2%	לימוד באולפן א'
12.51*	66.7%	40%	12.5%	לימוד באולפן ב'
	25%	40%	81.3%	לימוד באולפן מקצועי

*P < .05

בלוח 11 אנו רואים כי שלושת הקבוצות בעלי רקע דומה מבחינה לשונית: רובם מדברים רוסית כשפה ראשית בבית ולמדו באולפן בישראל. ההבדל המובהק היחיד הוא בכך שיותר רופאים למדו באולפן מקצועי לעומת עובדי התעשייה שלמדו יותר באולפן ב'. בקרב המורים נמצאת התפלגות זהה בשני האולפנים הללו.

בנוסף, נשאלו הנבדקים אם הם לומדים עברית במסגרת כלשהי כיום, ואם כן באיזו מסגרת? 42 נחקרים דיווחו כי הם עדיין לומדים עברית כיום כאשר אצל 81% מהם רוב הלמידה נעשית באופן עצמאי בבית באמצעות קריאת עיתונים וספרות מקצועית. 19% (כולם מורים) דיווחו כי לקחו קורסים מקצועיים בנוסף לאולפן כגון: התאמה להוראת הפסיקה בישראל ו-"קורס לעברית מדוברת".

לוח 12: ממוצעים, סטיות תקן וערכי F של שימוש בשפות בעבודה ומחוצה לה לפי מקצועות (סולם של 1-5)

קונטרסטים	F(P)	עוב' תעשייה	מורים	רופאים	משתנים לשוניים
3>1,2	7.30**	3.48 (1.17)	2.53 (1.32)	2.46 (1.06)	רוסית בעבודה
	0.10	4.12 (0.96)	4.21 (0.77)	4.15 (0.78)	רוסית מחוץ לעבודה
1,2>3	12.91***	3.53 (0.96)	4.45 (0.87)	4.52 (0.75)	עברית בעבודה
	0.30	2.48 (0.91)	3.02 (0.98)	2.96 (1.09)	עברית מחוץ לעבודה
1,2>3	8.92***	1.04 (0.20)	1.95 (1.37)	2.32 (1.12)	אנגלית בעבודה
1>3	4.05*	1.12 (0.33)	1.65 (0.97)	1.32 (0.56)	אנגלית מחוץ לעבודה

*P < .05 **P < .01 ***P < .001

בלוח 12 ניתן לראות כי קיימים הבדלים בין שלושת הקבוצות בכל המשתנים למעט בשימוש ברוסית ובעברית

מחוץ לשעות העבודה. אנו רואים כי עובדי התעשייה משתמשים יותר ברוסית ופחות עברית ובאנגלית במקום העבודה בהשוואה לרופאים ולמורים.

כמו כן נערכו מבחני t למדגמים בלתי תלויים על מנת לבדוק את הפער בין השימוש בשפה מסוימת (רוסית/עברית/אנגלית) בעבודה ומחוצה לה בקרב כל קבוצה בנפרד. נמצא כי בקרב כל שלושת הקבוצות קיימים הבדלים מובהקים בין העבודה והבית בשימוש ברוסית ובעברית, כאשר בעבודה קיים שימוש גבוה יותר של עברית ואילו מחוץ לעבודה קיים שימוש גבוה יותר בעברית. רק אצל הרופאים ואצל המורים נמצא הבדל מובהק בשימוש באנגלית לטובת העבודה ואילו בקרב עובדי התעשייה השימוש באנגלית הנו זהה ונמוך גם בבית וגם בעבודה. ערכי ה-t מוצגים בלוח מס' 13.

לוח 13 : מבחני t לבדיקת פערים בשימוש ברוסית, עברית ואנגלית בעבודה ומחוצה לה בקרב רופאים, מורים ועובדי תעשייה

רופאים	מורים	עובדי תעשייה	
רוסית	בית < עבודה	בית < עבודה	t(P)
7.36 ***	8.49***	3.56*	
עברית	בית > עבודה	בית > עבודה	t(P)
7.55***	8.74***	3.70**	
אנגלית	בית > עבודה	בית = עבודה	t(P)
3.92**	2.09*	1.44	

*P<.05 **P<.01 ***P<.001

על מנת לבדוק את שאלת המחקר השלישית נבדקו המתאמים בין ידע לשוני מקצועי לבין גיל הנבדקים, זמן שהייתם בארץ ורמת השכלתם. במתאמים נמצא קשר חיובי מובהק בעוצמה בינונית ($r=.39$; $P<.05$) בין ידע לשוני מקצועי לבין זמן שהייה בארץ, כלומר ככל שזמן שהייה ארוך יותר כך גבוה יותר הידע הלשוני של הנבדקים. במתאמים נמצא גם קשר חיובי מובהק בעוצמה בינונית ($r=.42$; $P<.01$) בין ידע לשוני לבין רמת השכלה המצביע על כך שככל שרמת ההשכלה גבוהה יותר כך גם גבוה יותר הידע הלשוני. לא נמצא קשר מובהק בין ידע לשוני ובין גיל.

על מנת לבדוק את הקשר בין ידע לשוני לבין מין הנבדק, ארץ מוצא, ולימוד עברית בארץ המוצא נערכו מבחני t למדגמים בלתי תלויים. הממצאים בנייתוחים אלו הראו כי לא נמצאו הבדלים מובהקים ברמת הידע הלשוני בין נשים וגברים, בין יצאי הרפובליקות האירופאיות לעומת האסיאתיות, ובין כאלו שלמדו עברית בארץ המוצא לבין אלה שלא למדו.

לא ניתן היה לבדוק את הקשר בין לימוד באולפן לבין ידע לשוני מקצועי מאחר ולא הייתה שונות במשתנה זה. אך כאשר נבדק הקשר בין זמן לימוד באולפן לבין ידע לשוני מקצועי לא נמצא קשר מובהק בין השניים כך שזמן לימוד באולפן לא תרם להגדלת הידע הלשוני. עם זאת, כאשר נבדקה התרומה של אולפן ב' והאולפן המקצועי נמצא כי בקרב העולים אשר למדו באולפן ב' /או אולפן שופרה באופן מובהק רמת הכתיבה ($t=2.93$)

($P < .05$) ורמת הבנת הנקרא ($t=1.72$; $P < .1$). בנוסף נמצא הבדל מובהק ברמת הכתיבה בין עולים שלמדו באולפן ב' לבין עולים שלמדו באולפן המקצועי כאשר לאחרונים ציון גבוה יותר ($t=2.45$; $P < .05$). כלומר אולפן ב' משפר את רמת הכתיבה והאולפן המקצועי משפר זאת אף יותר. על מנת לבדוק האם קיים קשר בין ידע לשוני לבין שימוש בשפות בבית ובעבודה נערכו מתאמים בין הידע הלשוני לבין שימוש ברוסית/עברית/אנגלית בעבודה ומחוצה לה (ראה לוח 12). הממצאים הראו כי לא נמצאו קשרים מובהקים בין ידע לשוני לשימוש בשפות. גם בניתוח שבדק את הקשר בין משתני הרקע לבין ידע לשוני המבוסס על הערכה עצמית לא נמצא שום קשר מובהק.

שאלת מחקר 4:

מה הם עמדות העולים בשלושת המקצועות כלפי לימוד העברית והלימוד באולפן לעברית ומה הקשר בין עמדות אלה לבין ידע לשוני מקצועי?

בלוחות 14-15 מוצגים ההבדלים בין שלושת הסקטורים בעמדותיהם כלפי לימוד באולפן וכלפי לימוד עברית, אנגלית ורוסית.

לוח 14 : ממוצעים, סטיות תקן וערכי F לבדיקת ההבדלים בין שלושת המקצועות בעמדותיהם כלפי הלימוד באולפן (טווח 1-5)

תחום	רופאים	מורים	עוב' תעשייה	F(P)	קונטרסט
באולפן למדתי עברית היטב	3.04 (1.34)	3.46 (1.21)	2.78 (0.97)	1.99+	2>1
האולפן יכול להכין לחיים מקצועיים	2.96 (1.31)	2.68 (1.15)	1.93 (1.10)	*3.56	1>3

* $P < .05$ + $P < .1$

בלוח 14 ניתן לראות כי באופן כללי העולים חושבים שהם לא למדו עברית מספיק טוב באולפן ואינם סבורים כי האולפן יכול להכין אותם לחיים מקצועיים. עם זאת, עדיין קיימים הבדלים בין הקבוצות כאשר המורים חושבים שהם למדו עברית טוב יותר מאשר הקבוצות האחרות והרופאים טענו כי האולפן יכול להכין לחיים מקצועיים יותר מאשר עובדי התעשייה.

לוח 15 : ממוצעים, סטיות תקן וערכי F לבדיקת ההבדלים בין שלושת המקצועות בעמדותיהם כלפי העברית, אנגלית ורוסית (טווח 1-5)

תחום	רופאים	מורים	תעשייה	F(P)	קונטרסט
ידע בעברית חשוב להצלחה מקצועית בעבודה	4.84 (0.46)	4.95 (0.30)	4.50 (0.97)	4.32*	2>3
הייתי רוצה לדעת טוב יותר עברית	4.76 (0.88)	4.74 (0.89)	5.00 (0.00)	0.53	

תחום	רופאים	מורים	תעשייה	F(P)	קונטרסט
עברית חשובה להצלחה בעבודה	5.00 (0.00)	4.86 (0.56)	4.74 (0.67)	1.86	
חוסר ידע בעברית מונע התקדמות מקצועית	4.46 (1.10)	4.36 (1.23)	4.09 (1.20)	0.77	
הייתי מעוניין בקורסים נוספים בעברית	4.04 (1.43)	3.71 (1.61)	3.86 (1.55)	0.34	
הייתי רוצה לדעת יותר טוב אנגלית	4.96 (0.20)	4.91 (0.37)	4.88 (0.50)	0.30	
אנגלית חשובה לעבודה	4.58 (1.14)	3.95 (1.45)	3.24 (1.75)	5.67**	1>3
ידע ברוסית עוזר במקום העבודה	3.76 (1.61)	3.09 (1.48)	2.37 (1.44)	6.37**	1>3

*P<.05 **P<.01

בלוח 15 ניתן לראות כי נמצאו הבדלים מובהקים בין שלושת הקבוצות כאשר לדעת המורים ידע בעברית חשוב להצלחה מקצועית יותר מאשר לדעתם של עובדי התעשייה. הבדל נוסף היה שלדעת הרופאים יש חשיבות גם לאנגלית וגם לרוסית במקום העבודה יותר מאשר לדעתם של עובדי התעשייה. שלושת הקבוצות מסכימות מאוד כי ידע בעברית חשוב להצלחה בעבודה בזמן שחוסר ידע מונע התקדמות בעבודה, כמו כן שלושת הקבוצות היו רוצות לשפר את העברית שלהן.

לבדיקת הקשר בין עמדות וידע לשוני נערכו מתאמי פירסון. לא נמצאו קשרים מובהקים בין משתני העמדות לבין הידע הלשוני של הנבדקים. עם זאת בבדיקת הקשר שבין משתני העמדות לבין הידע הלשוני על פי נתוני ההערכה העצמית נמצא קשר שלילי מובהק בין הידע הלשוני לבין "הייתי מעוניין בקורסים נוספים בעברית" ($r = -.27$; $P < .05$) כלומר ככל שהידע הלשוני נמוך יותר כך גבוה יותר הרצון ללמוד קורסים נוספים בעברית.

העמדות כלפי לימוד העברית וכלפי האולפן נבדקו גם באמצעות מספר שאלות פתוחות שהופיעו בשאלון. להלן דווח על התשובות לשאלות אלו שהיו זהות לשלושת המקצועות. בלוח מס' 16 מופיעה התפלגות התשובות לשאלה "באלו תחומים עזר לך האולפן?"

לוח 16 : התפלגות התשובות התחומים בהם עזר האולפן

תחום	(95=N)	%	F
הכרת אותיות וקריאה בסיסית בלבד		24.2	23
תקשורת עם הסביבה באמצעות שפה		23.1	22
ידע בסיסי שאפשר קריאה וחיפיה שלחומר אחר בעברית		18.9	18
היבטים כלליים		14.7	14

10	10.5	הכרת דקדוק השפה
4	4.2	מורשת ישראל
3	3.2	קשירת קשרים חברתיים
1	1.1	ביטחון עצמי

העולים רואים את התרומה הגדולה ביותר של האולפן בכך שהוא סייע להם ברכישת תקשורת עם הסביבה באמצעות השפה, ושדע זה משמש בסיס לקריאה וחשיפה לחומר כתוב בעברית כגון עיתונים, מודעות, שיחות ומאמרים בתחומם. כמו כן הלימוד תרם להכרת האותיות, לקריאה בסיסית ולהיבטים כלליים של השפה.

בלוח מס' 17 מופיעה התפלגות התשובות של השאלה "באלו תחומים לא עזר לך האולפן?"

לוח 17: התפלגות התשובות לתחומים בהם לא עזר האולפן

תחום (N=38)	%	F
חשיפה לסלנג, שפת ילדים ונוער	23.7	9
אין התייחסות לשפה מקצועית	18.4	7
מיומנות הדיבור	18.4	7
כתיבה נכונה	13.1	5
קורס בסיסי בלבד	10.5	4
דקדוק	7.9	3
קריאה	7.9	3

התחומים אותם ציינו העולים כי האולפן לא עזר הם בעיקר בחשיפה לסלנג, בחוסר בהתייחסות לשפה מקצועית ספציפית ובחוסר בעזרה במיומנות הדיבור והכתיבה.

על השאלה "האם ידע בשפה תורם לדעתך להצלחה מקצועית? הסבר" התקבלו 35 תשובות מנומקות כאשר מתוכם ציינו 60% כי ידע בשפה תורם להבנה ותקשורת טובים יותר עם מטופלים, עמיתים ומעסיקים, 14% ציינו כי קל יותר להתקבל לעבודה עם ידע בשפה, 14% ציינו כי הידע עוזר בקריאת חומר מקצועי ו- 11% ציינו כי ידע בשפה מעלה את הסטטוס והיוקרה המקצועית של העובד. רבים אחרים (N=37) ענו על שאלה זו ללא נימוק ורק טענו כי ידע בשפה הוא חיוני לעבודה.

התפלגות התשובות לשאלה "אלו היה ביכולתך לשנות את מבנה האולפן ותכניו מה היית עושה?" מוצגת בלוח 18.

לוח 18: התפלגות התשובות על שינוי במבנה האולפן

תחום (N=95)	%	F
התאמת תוכניות לימודים ממוינות לפי גיל, מקצוע ורמת ידע	33.7	32

18	18.9	לימוד שפה מדוברת
11	11.6	לימוד יותר אינטנסיבי
10	10.5	הוראה בקבוצות קטנות
6	6.3	הרחבת הטיפול בנושאים דקדוקיים
6	6.3	הקדשת זמן רב יותר לקריאה וכתובה
5	5.3	מורים טובים יותר
4	4.2	מורים בעלי ידע ברוסית
2	2.1	ללמד בבוקר בזמן קליטה טובה

על פי התפלגות התשובות בלוח 18 ניתן לראות כי השינוי הראשון בו מעוניינים העולים הוא התאמת האולפן ותוכנית הלימודים בו לפי משתנים כגון גיל, מקצוע ורמת ידע בעברית. שינויים נוספים בהם מעונין אחוז גבוה יחסית של הנבדקים הוא דגש רב יותר על שפה מדוברת, לימוד אינטנסיבי יותר מזה הניתן כיום והוראה בקבוצות קטנות יותר.

מסקנות המחקר

ממצאי המחקר מצביעים על כך שקיימים הבדלים בידע הלשוני מקצועי בכל ארבע מיומנויות הלשון (כתיבה, דיבור, הבנת הנשמע והבנת הנקרא) של עובדים בסקטורים השונים, כאשר באופן כללי הרופאים הפגינו את הרמה הגבוהה ביותר של ידע לשוני מקצועי ועובדי התעשייה את הרמה הלשונית הנמוכה ביותר. הידע הלשוני של המורים נמצא קרוב יותר לזה של הרופאים ובתחומים מסוימים אף זהה לו. לממצא זה נמצאו עדויות במטלות הביצוע המבחניות וכן בנתוני ההערכה העצמית. ממצא זה הוא סביר, לאור העובדה שמקצועות הרפואה וההוראה הנם תלויי שפה במידה רבה יותר מאשר תחום התעשייה שנבדק במחקר זה. נראה אפוא שידע לשוני מקצועי הנו רלוונטי במידות שונות למקצועות שונים. יחד עם זאת הממצאים מראים שלעולים בשלושת המקצועות, ואף בקרב הרופאים והמורים, ישנם חסרים לשוניים מקצועיים בולטים.

בקרב הרופאים המיומנות החלשה ביותר במטלות הביצוע הייתה הבנת הנקרא. מיומנות זו כללה תפקודים לשוניים של קריאה והבנה של תולדות מחלה, קריאת פרטים אישיים של החולה, וקריאת תוצאות בדיקות ומכתבי הפניה לבדיקות נוספות. בנוסף לכך, בהערכה העצמית ציינו הרופאים קשיים בהבנת הנקרא בתחומים של קריאת תיק רפואי וחומר מקצועי. בהערכה העצמית ציינו הרופאים את מיומנות הכתיבה כנמוכה ביותר ובאופן ספציפי דווחו על קשיים בעיקר בתפקודים של כתיבת מכתבים לעמיתים ובכתיבת פרוטוקול רפואי. על פי הקריטריונים לפיהם הוערכו המדגמים הלשוניים, הבעייתיות הרבה ביותר נמצאה בחוסר התאמה תרבותית כלומר שימוש בסגנון ואוצר מילים שאינו תואם את השימוש המקובל במוסדות ציבוריים בישראל. נראה שבקרב הרופאים קיים פער בין המיומנויות האורליות (דיבור והבנת הנשמע) לעומת המיומנויות הליטרטיות (הבנת הנקרא וכתובה) כאשר האחרונות הן נמוכות יותר.

בקרב המורים המיומנות שנמצאה כנמוכה ביותר, הן במטלות הביצוע והן על פי ההערכה העצמית, הייתה הבנת הנקרא. במטלות הביצוע כללה מיומנות זו תפקודים לשוניים של קריאה והבנה של כתבי יד של תלמידים בעבודות ומבחנים וקריאת חוזרים ומכתבים. בדיווח העצמי ציינו המורים גם קשיים רבים בקריאת נהלים

וחוזרים של בית הספר ובקריאת מכתבים רשמיים. תחומים נוספים בהם אותרו קשיים הם בכתיבה על הלוח. בקריטריונים לפיהם הוערכו המדגמים הלשוניים נמצא שהבעייתיות הרבה ביותר היא בתחום התקשורתיות, הדיוק הלשוני, סגנון הכתיבה, מורכבות השפה וכן בהתאמה התרבותית, בדומה לרופאים. גם בקרב המורים נראה שקיים פער בין המיומנויות האורליות למיומנויות הליטרטיות כאשר האחרונות הן נמוכות יותר.

בקרב עובדי התעשייה המיומנות שנמצאה כחלשה ביותר, הן במטלות הביצוע והן בהערכה העצמית, הייתה הכתיבה. במטלות הביצוע כללה מיומנות זו תפקודים לשוניים של תוצאות בדיקה של מוצרים וכתיבת דוחות. גם בדיווח העצמי ציינו עובדי התעשייה קשיים בתחומים אלה. תחומים נוספים שצינו העובדים שבהם יש להם קשיים כוללים קריאה של הוראות בטיחות והוראות הפעלה. בקריטריונים לפיהם הוערכו המדגמים הלשוניים נמצא כי עובדי התעשייה נמוכים בכל תחומי הכתיבה כגון איכות הביצוע, התאמה למטרת המטלה והתאמה תרבותית. גם בקרב עובדי התעשייה כמו גם בקרב הרופאים והמורים המיומנויות הליטרטיות חלשות יותר מהאורליות.

כפי שניתן לראות קיימים חסרים לשוניים מקצועיים רבים בקרב העולים בשלושת המקצועות. אין ספק שלחסרים אלה עשויה להיות השפעה על תפקודם המקצועי של העולים במקומות העבודה. בקרב הרופאים, למשל, השלכות של חסרים אלה עשויות להתבטא בהתעדכנות מצומצמת יותר בספרות וחידושים מקצועיים עקב קשיים בקריאת חומר מקצועי. קשיים בקריאת תיק רפואי של חולים עשויים להתבטא בזמן הרב שלוקח לרופא לעיין בתיק האישי של חולה או בהבנה חלקית של בעיות רפואיות ספציפיות. בקרב המורים, למשל, חסרים בהבנה מספקת של עבודות תלמידים עלולים לגרום להערכה מוטעית של עבודות תלמידים ובכך לפגוע בהישגיהם הלימודיים. קשיים בכתיבה על הלוח יכולים לפגוע באיכות ההוראה והלימוד. בקרב עובדי התעשייה אי הבנה של הוראות בטיחות או הוראות הפעלה עלולה לסכן חיי אדם. כמו כן קשיים בכתיבת דוחות ותוצאות בדיקות איכות מוצר עלולים לפגוע במפעל ברמת התפוקה ובשיווק המוצר ולגבות מחיר כלכלי גבוה. ניתן לראות, אם כן, שלחסרים לשוניים מקצועיים יש מחיר גבוה מבחינות של בריאות, הישגים לימודיים, תפוקה ורווחיות.

העולים עצמם גם הם תופסים את החשיבות הרבה שיש לחסרים בעברית כפוגעים בתפקודם המקצועי. העולים בכל שלושת הסקטורים ציינו שידע בשפה תורם להבנה ותקשורת טובים יותר עם מטופלים, עמיתים ומעסיקים. העולים תופסים את העברית כחשובה ביותר להצלחה במקומות העבודה ומאמינים שחסר ידע בעברית גם מונע התקדמות מקצועית. כפי שאמר אחד העובדים בראיון אישי "יש הרבה תפקידים במפעל שבו לעובד אין צורך בעברית בכלל ואפשר להסתדר בלי שפה, אך ידע בעברית הוא מנוף להצלחה..." יתכן שמודעותם של העולים במחקר זה לחסרים הלשוניים שלהם היא זו שמסבירה את רצונם לדעת עברית ברמה גבוהה יותר על ידי השתתפות בקורסים נוספים בעברית כפי שהתבטא בשאלון העמדות.

מחקר זה בדק גם האם ישנם משתני רקע העשויים להסביר את החסרים הלשוניים המקצועיים שאותרו במחקר. מהממצאים עולה כי משתני הרקע - מין, גיל, ארץ מוצא, ידע, לימוד ושימוש בשפות נוספות - אינם מסבירים חסרים אלה. לעומת זאת, זמן שהיה של העולה בישראל נמצא כמשתנה המרכזי שהסביר באופן מובהק את הידע הלשוני מקצועי. כצפוי, ככל שזמן שהיה בארץ ארוך יותר כך גם גבוה יותר הידע הלשוני מקצועי. משתנה נוסף שהסביר את הידע הלשוני מקצועי היה רמת ההשכלה, שגם היא נמצאה מובהקת כך

שככל שרמת ההשכלה גבוהה יותר ההישגים גבוהים יותר.

השאלה שעולה היא האם ללימוד באולפן כמשתנה רקע יש קשר לידע לשוני מקצועי. במחקר זה לא ניתן היה לבדוק שאלה זו מאחר שלא נמצאה שונות במשתנה זה שכן כל העולים דיווחו על לימוד באולפן עם הגעתם לישראל. עם זאת, חשוב להדגיש שלא נמצא קשר מובהק בין ידע לשוני מקצועי לבין אורך הזמן שהעולים למדו באולפן. מעניין לציין שלאולפני ההמשך (אולפן ב' ומקצועי) הייתה תרומה מובהקת לשיפור רמת הכתיבה והבנת הנקרא כאשר תרומתו היחסית של האולפן המקצועי הייתה רבה יותר מזו של אולפן ב'.

לאור העובדה שכל העולים במחקר זה למדו באולפן, מעניינות עמדותיהם כלפי תרומת האולפן ללימוד העברית. במחקר זה ציינו העולים שהם לא למדו עברית מספיק טוב במסגרת האולפן והם סבורים כי האולפן אינו יכול להכין אותם לחיים המקצועיים. הם טענו שהאולפן עזר להם ברמה הבסיסית בלבד בתחומים של הכרת אותיות וקריאה בסיסית. לעומת זאת, ציינו העולים שהאולפן לא עזר להם בחשיפה לסלנג, בהכרת ז'אנרים לשוניים מגוונים, במיומנות הדיבור ובשפה מקצועית.

אחוז גדול של עולים היה רוצה לשנות את מבנה ותוכניות האולפן. ההצעה המרכזית לשינוי הייתה התאמה של תוכניות הלימודים ומיון לפי מקצועות, רמות ידע וגילאים. הצעות נוספות שהועלו היו הגברת הדגש על שפה מדוברת, לימוד אינטנסיבי יותר, הוראה בקבוצות קטנות, מיקוד רב יותר בקריאה ובכתיבה ולימוד השפה האנגלית.

המלצות

ההמלצות הבאות מבוססות על ממצאי ומסקנות המחקר.

1. החסרים הלשוניים המקצועיים של העולים שהתגלו במחקר זה מצביעים על הצורך החשוב בלימוד עברית מקצועית בכל המקצועות. היות שהצלחה המקצועית של העולים הינה קריטית להשתלבותם בישראל יש צורך להתחיל בהוראה של שפה מקצועית כבר בשלבים הראשונים של העלייה, ומוקדם ככל האפשר.

כיום, תוכנית הלימודים בחמשת או ששת חודשי האולפן (אולפן א') עוסקת בעיקר בהוראה של השפה העברית בהקשרים כלליים ואינה מעוגנת באופן ספציפי בשפה המקצועית. ההוראה של העברית המקצועית נלמדת רק בשלב מאוחר יותר באולפני ההמשך. אחת הטענות המקובלות שעולות נגד התחלה מוקדמת של הוראת השפה המקצועית היא שבשלב הראשוני העולה עדיין אינו יודע בוודאות מה תהיה תעסוקתו, ולפיכך לא כדאי להתחיל בהוראה של שפה מקצועית עד לשלבים מאוחרים יותר בהם השתלב העולה מבחינה מקצועית.

לדעתנו, הנחה זו שגויה ואפשר להתחיל בהוראה של שפה מקצועית כבר בשלבים הראשונים מאחר שניתן להגדיר ידע לשוני מקצועי שהוא כללי (גנרטיבי) מספיק ולפיכך ישים וניתן להעברה למקצועות שונים ורבים. בשלב מאוחר יותר, כאשר העולה מועסק, אפשר להשלים בקלות יחסית את אוצר המילים הספציפי של מקצועות שונים. דוגמאות לידע לשוני מקצועי גנרטיבי הן קריאת חוזרים ונהלים, קריאת חומר מקצועי, ניהול משא ומתן עם המעסיק, הבנת הודעות טלפוניות, השתתפות בדיונים, מילוי טפסים, הבנה של הוראות, ודיווח בכתב (נייר או מחשב) ו/או בעל פה על תפוקה או התקדמות מקצועית ועוד מספר רב של מטלות מקצועיות כלליות. מטלות מקצועיות כמו אלה הן משותפות למספר רב של מקצועות.

לפיכך, יש לפתח תוכנית לימודים לשונית גנרטיבית שתהיה בנויה על פעילויות מקצועיות מגוונות המשותפות וישירות למקצועות רבים. תוכנית כזו אמורה להחליף את התוכנית הקיימת אשר תצומצם לתקופה קצרה של מספר שבועות.

2. על האולפן להתמקד בצורה שיטתית בהוראת שפה מקצועית גם מעבר לאולפן המקצועי גנרטיבי. ממצאי מחקר זה הראו שקורסי המשך תרמו במידה רבה לידע הלשוני מקצועי במיומנויות הליטרטיות. לפיכך, יש לבנות קורסים המבוססים על ידע לשוני מקצועי למקצועות ספציפיים ולחייב את העובדים להשתתף בקורסים כאלה.

קורסים מקצועיים אלו חייבים להיות מבוססים על ניתוחי צרכים בכל מקצוע ומקצוע בשיתוף של שלושה גורמים: (א) אנשי הוראת שפה (ב) אנשי המקצוע המסוים שהם דוברים ילידיים (ג) עולים חדשים מאותו מקצוע. ניתוחי צרכים אלו יתורגמו לתוכניות לימודים המבוססות על מטלות ביצוע אותנטיות הנדרשות במקומות העבודה. מטלות אלה ישמשו גם כחומר הוראה וגם כמטלות לצורך הערכה. יש לפתח סידרה של מטלות ביצוע כדוגמת אלה שפותחו במחקר זה על מנת להעריך ולמדוד את הידע הלשוני מקצועי של העולים. מאגר מטלות כזה יעודכן בהתאם לשינויים שבצרכים המקצועיים. דוגמא לתהליך כזה ניתנה במחקר זה בו בוצעו מיפויים, הגדרות של צרכים לשוניים מקצועיים ופיתוח מטלות מבחן ביצועיות אותנטיות ברפואה, הוראה ותעשייה. תהליך דומה בוצע לאחרונה באוסטרליה ב-160 מקצועות (אינגרס, 1998) להוראה והערכה של מהגרים ולשילובם המקצועי במסגרת השירותים שמספקת הממשלה האוסטרלית למהגרים.

3. מומלץ בזאת שבתום הקורסים ללימוד ידע לשוני מקצועי יקבלו העולים תעודה המצביעה על כישוריהם הלשוניים מקצועיים במקצוע (או מקצועות). תעודה זו יכולה לשמש למעסיק כעדות על הכישורים הלשוניים של העולה, ו/או ליעץ לעולה ולמעסיק לגבי התחומים הלשוניים שדורשים שיפור. עדות כזו יכולה להתקבל גם על סמך ניסיון קודם.

4. הוראה של קורסים לשוניים מקצועיים ספציפיים יכולים להינתן במספר אופנים:

- א - באולפנים מחוזיים המרכזים אנשים מאותו מקצוע
- ב - במקומות העבודה בשיתוף של המעסיק וגורמים ממשלתיים כאשר מומלץ לאחד מספר מקומות עבודה. במקרים אלה, יש לוודא כי שעות האולפן יחשבו כשעות עבודה או לתת תגמול כלשהו לעובדים.

5. בניגוד למצב הנוכחי בו המשרד הממשלתי היחיד שאחראי על האולפנים הוא משרד החינוך, מומלץ שמספר משרדים ממשלתיים ישתפו פעולה ביניהם לשם קביעת מדיניות להכשרת עולים וייקחו כולם חלק בהחלטות הקשורות לאולפן כגון מטרות האולפן, תכנון תוכנית הלימודים וכו'. קיימים משרדי ממשלה רבים כגון משרד הכלכלה, משרד הקליטה, משרד החינוך ומשרד העבודה שלהם אינטרסים משותפים בקליטה מוצלחת של עולים ואשר יכולים לתרום לשיפור התוכנית הנוכחית באולפנים.

המלצות נוספות שעולות מממצאי המחקר הן:

* שימת דגש רב יותר באולפנים על מיומנויות ליטרטיות (קריאה וכתובה) בייחוד מאחר וחוסר במיומנויות אלה מקשה על התקדמות מקצועית.

* ליווי צמוד של העולים על ידי דוברים ילידיים גם לאחר סיום הקורסים המקצועיים כי ברור שרכישה של שפה לשונית מקצועית אצל מהגרים הוא תהליך ארוך וממושך שבמקרים רבים אינו מסתיים אף פעם. כמו כן, יש להצמיד דובר ילידי לכל עולה במקום העבודה שיעזור לו בהיקלטות בצד התעסוקתי, החברתי והלשוני.

* על האולפן לא להגביל את עצמו להוראה העברית בלבד אלא גם להוראת האנגלית ו/או שפות נוספות הדרושות לתפקוד במקומות העבודה. כיום, לתפקוד ברוב המקצועות דרוש ידע באנגלית, ולפיכך קליטה לשונית משמעותה גם השקעה ברכישת האנגלית ובמיוחד לגבי העולים מארצות חבר העמים שבמקרים רבים הם בעלי בקיאות נמוכה בשפה זו. כמו כן, ידע באנגלית הוא הכרחי כיום בכל הקשור לתחום המחשוב שהוא חלק בלתי נפרד ממקומות העבודה.

* על מנת לבצע את ההמלצות הנ"ל יש להכשיר מורים שיהיו בעלי התמחות ספציפית בתחום של רכישה והוראה של שפה מקצועית. רצוי שמורים אלה יהיו בעלי ניסיון וידע בתחומים המקצועיים שאותם הם מלמדים.

* על המורה באולפן לדעת רוסית או לחילופין להיעזר בדובר רוסית במהלך הלימודים.

* יש לפתח אצל המעסיקים מודעות לצורך שבידע לשוני מקצועי. מוצע בזאת שיהיה שיתוף פעולה קרוב בין המעסיקים לבין כותבי תוכניות הלימוד וההוראה. כיום שיתוף פעולה כזה כמעט ואינו קיים. על המעסיק להיות מודע לכך שחוסר ידע עלול לפגוע בתפוקה המקצועית.

* יש לזכור כי חלק גדול מלימוד השפה קורה במקום העבודה עצמו מאחר ו-(א) לימוד שפה הנו בחלקו הגדול קונטקסטואלי, ו-(ב) מוטיבציית העובד גבוה יותר כאשר הוא כבר חלק מכוח העבודה ורצונו להשתלב עולה. על המעסיק להיות מודע לכך ולאפשר לעובד משך זמן לתקופת הסתגלות במקום העבודה. לפיכך, יש לדחות החלטות מסוימות (כגון שיבוץ סופי של העובד במקום עבודה) לשלב מאוחר יותר או לחילופין לעשות הערכת מצב מידי פרקי זמן מסוימים.

* חלק מהכשרה באולפן צריך לכלול אימון בקריאת כתבי יד שכן זוהי בעיה שכיחה במקומות עבודה רבים.

* ההכשרה באולפן צריכה גם לכלול מיומנויות דיבור תלויות תרבות. הכוונה אינה לתרבות יהודית ישראלית דווקא אלא לאספקטים פרגמטיים של השיח הישראלי כגון ביטויי סלנג שכיחים, ודרכי שיח (דבורות וכתובות) המקובלות בחברה.

רשימה ביבליוגרפית

גור, ע., פלוג, ק., וקסיר, נ. (1991). קליטה בתעסוקה של עולי בריה"מ בשנת 1990 והלאה: היבטים של שמירה והחלפת משלחי יד. מתוך סדרת מאמרים לדיון 91.05 מחלקת המחקר: בנק ישראל.

גלין, א. ודיובין, ר. (1989). עבודה ומשמעות: עולים מרוסיה בישראל. דוח מחקר מס' 29/89, המכון למחקר עסקים בישראל, אוניברסיטת תל אביב.

חן, מ. ופינקוס, ח. (1973). הקליטה החברתית של התלמיד הזר. מגמות, יז' (3) עמ' 231-239.

ליפשיץ, ח., וקינג, י. (1994). סקר מעסיקים בנושא תעסוקת עולים בברית המועצות לשעבר. הרשות לתכנון כוח אדם: משרד העבודה והרווחה ומכון ברוקדייל.

סמיונוב, מ., שפירא, ר. ולרנטל, ת. (1993). הסתגלותם של מורים עולים. דוח מחקר מס' 14, המכון למחקר חברתי, אוניברסיטת תל-אביב.

Beenshtock, M. (1993). Failure to absorb: return-migration of immigrants into Israel. Discussion Paper Series 93.04, The Maurice Falk Institute for Economic Research in Israel.

Blejer, M.I., & Goldberg I. (1980). Return migration-expectations versus reality: A case study of Western immigrants to Israel. Research in Population Economics, 2, 433-499.

Breton, A. (1978a). Bilingualism: An Economic Approach. C.D Howe. Research Institute, Montreal.

Breton, A. (1978b). Nationalism and Language Policies, Canadian Journal of Economics, 11(4), 656-668.

Brody, E.B. (1969). Behavior in New Environment. Beverly Hills, CA: Sage.

Chiswick, B.R. (1991). Speaking, reading, and Earnings among Low Skilled Immigrants. Journal of Labor Economics, 9(2), 149-170.

Chiswick, B.R. (1993). Hebrew Language Usage: Determinants and Effects on Earnings Among Immigrants in Israel.

Chiswick, B.R. & Miller, P.W. (1988). Earnings in Canada: The Roles of Immigrant Generation, French Ethnicity and Language. Research in Population Economics, 6, 183-224.

Chiswick, B.R. & Miller, P.W. (1993). The determinants of Post Migration Investments in Education. Economics of Education Review.

Dustmann, C. (1994). Speaking Fluency, Writing Fluency and Earnings of Migrants in Germany. Journal of Population Economics, 7(2) 133-156.

Evans, M.D.R. (1986). Sources of Immigrants' Language Proficiency: Australian Results with Comparisons to the Federal Republic of Germany and the United States of America. European Sociological Review, 2(3) 226-236.

Ingram, D. (1998). Innovations in language assessment in Australia .Paper presented as part of the colloquium The State of the Art in Language Testing: The User's Perspectives. The National Foreign Language Center, John Hopkins University, Washington DC, June 15.

McNamara, T.F. (1990). Item response theory and the validation of an ESP test for health professionals. Language Testing, 7, 52-77.

McNamara, T.F. (1991). Test dimensionality: IRT analysis of an ESP listening test. Language Testing, 8, 139-159.

Oscarson, M. (1989). Sel assessment of language proficiency: Rationale and applications. Language Testing, 6, 1-13.

Sajavaara, K. (1992). Designing tests to match the needs of the workplace. In E. Shohamy and R. Walton (Eds.), Language assessment for feedback: Testing and other strategies. Doboque, IA: Kendall, Hunt Publishing company, 123-144.

Weinstock, A. (1969). Acculturation and Occupation: A Study of the Hungarian Refugee in U.S. Nijoff. The Hague.

נספחים

נספח א': דירוג צרכים לשוניים (עבור רופאים, עבור מורים ועבור עובדי תעשייה בנפרד)
 כל מרואיין נתבקש לדרג את החשיבות של הצרכים הלשוניים על סולם של 1-3 כאשר 3 = הכי חשוב.
 הם התבקשו גם להוסיף צרכים שלא הופיעו ברשימה.

דירוג צרכים לשוניים עבור רופאים

דיבור	כתיבה
הסבר על המחלה	מרשם לחולה
מתן הוראות להתנהגות בזמן המחלה	הפנייה לבדיקות נוספות
שאלות אישיות לחולה	פרטים אישיים של החולה
מתן הוראות לשימוש בתרופה	מילוי טפסים
דיונים מקצועיים	פרוטוקול רפואי
הרצאות לקולגות	תולדות המחלה
הזמנה לביקורת	מכתב לקולגה
אספקטים סידוריים עם המזכירה	עבודות, מאמרים
שיחה פנים מול פנים עם עמיתים, רוקח, פציינטים	מחקר רפואי
שיחת טלפון עם עמיתים, פציינטים, מזכירה	תוכניות המחשב

הבנת הנשמע	הבנת הנקרא
מידע מהחולה או ממלווה	חומר מקצועי, מאמרים, עלוני מידע
הבנת שאלות החולה	מכתבי הפניה
בקשה לעזרה מהחולה	תיק רפואי של חולה
הראות למילוי דוחות	תולדות המחלה של הפציינט
מידע מהרוקח לגבי תרופות שונות	קריאת טפסים
הבנת הוראות מנהליות	תוצאות של בדיקות
שמיעת הרצאות	תלושי משכורת
הבנת סלנג וביטויים תלויי זמן ותרבות	תוכניות הפעלה במחשב

דירוג צרכים לשוניים עבור מורים

דיבור	כתיבה
הסבר מושגים	מושגים על הלוח
מתן מטלות לתלמידים	מבחנים
הסבר החומר הנלמד	דפי עבודה
תשובות לשאלות תלמידים	הערות לעבודות ולמבחנים
שיחות עם הורים	הערכה מילולית ליום הורים
שיחות עם עמיתים למקצוע	מכתבים להורים

הוראות למטלות	שיחה אישים עם תלמידים
מכתבים רשמיים	
תוכנית החומר הנלמד	

הבנת הנקרא	הבנת הנשמע
כתב יד של תלמידים (בעבודות ומבחנים)	הבנת שאלות מתלמידים
מכתבים מהורים, מממונים, ממזכירות	הבנת תשובות תלמידים
מאמרים מקצועיים	ויכוח ועימות עם תלמידים ועמיתים
פרקים בספרי לימוד	הבנת הוראות
טפסים, חוזרים והודעות	הבנת הודעות טלפוניות
תלושי משכורת	הבנת תכנים מקצועיים בשיחה עם מורים
	הבנת פניות הורים
	הבנת בקשות תלמידים

דירוג צרכים לשוניים עבור עובדי תעשייה

כתיבה	דיבור
דוחות	מתן הסבר והדרכה
מילוי טפסים	מתן הוראות הפעלה
פרטים אישיים של העובד	ראיון קבלה לעבודה
תוצאות בדיקה של מוצרים	שאלות לממונים
בקשת שינוי וייעול	שיחות טלפון
כתיבה במחשב	תקשורת עם עובדים אחרים
חומר מקצועי למצגת	מתן הצעות לשיפור
	שיחות בהפסקה עם עמיתים
	מושגים מקצועיים

הבנת הנקרא	הבנת הנשמע
הוראות הפעלה	הדרכה והסבר
הוראות בטיחות	הוראות הפעלה
תלושי משכורת	בקשת עזרה מעובד אחר
כרטיס עבודה	הוראות של בטיחות בעבודה
מאמרים וחומר מקצועי	עניינים מקצועיים
הוראות של תהליכים	הודעות בטלפון
לוחות מודעות	

נספח ב': דוגמאות נוספות למטלות ביצוע

מטלות ביצוע – רופאים

מטלת **הבנת הנקרא**: "לפניך מכתב הפניה של חולה מרופא אחד לרופא אחר. קרא את המכתב וענה על השאלות הבאות: (1) באיזו מחלקה או מרפאה ביקר וטופל החולה? (2) מהי המחלה ממנה סובל המטופל? (3) מאלו תופעות סובל החולה? (4) אלו טיפולים קיבל החולה בעבר? (5) איזה טיפול מציע הרופא? (6) מיהו הרופא ומה תחום התמחותו?"

מטלת **הבנת הנקרא**: "לפניך טופס המאשר תוצאות של בדיקות של חולה אשר הופנה למכון לאלקטרופיסיולוגיה. קרא את תוצאות הבדיקה ורשום: (1) מה בדקו בבדיקה? (2) באיזו יד נמצאו בעיות ומהן? (3) האם יש סימנים המעידים על הפרעה כלשהי? אם כן פרט. (4) הסבר את המונח 'חשד'."

מטלת **הבנת הנקרא**: "לפניך עלון מידע על טבלית פרדניטון (Prednison). קרא את החומר המצורף וענה על השאלות הבאות: (1) לאילו מחלות יכולה להועיל תרופה זו? (2) מתי יש לקחת תרופה זו? (3) מה קורה כאשר החולה אינו לוקח את התרופה בזמן? (4) למי אסור להשתמש בתרופה? (5) אלו תופעות לוואי יכולות להיות לתרופה זו?"

מטלת **דיבור**: "הגיע אליך בחורה בת 19. הבחורה רוצה תכשיר למניעת הריון. בדקת אותה והחלטת כי הגלולה המתאימה לה ביותר היא מיקרוגינון. עליך להסביר לה: (1) כיצד עליה ליטול או להשתמש בגלולות? (2) מתי עליה להתחיל לקחת את הגלולות? (3) מהם הסיכונים ותופעות הלוואי האפשריים?"

מטלת **דיבור**: "הגיע אליך חולה הסובל מבעיות פרקים קשות. החולה מתלונן על כאבים בברך ימין. החלטת כי עליך לתת לו זריקה מקומית אשר תקל על הכאבים. אתך עובד רופא מתמחה (סטאז'ר). עליך להסביר לסטאז'ר איזו זריקה החלטת להזריק לחולה ומדוע בחרת אותה?"

מטלת **דיבור**: "פציינט מגיע אליך במשך חצי שנה עם תלונות של כאבי ראש, גירודים בכל הגוף, והרגשה של "נמלים" ברגליים. לאחר בדיקות רבות החלטת כי הפציינט אינו סובל מדבר והכל נדמה לו, שכן כל הבדיקות תקינות ולא מצאת כל אבחנה למחלה. החלטת כי עליו לקבל טיפול פסיכיאטרי. שכנע את החולה כי עליו לקבל טיפול זה. הסבר לו על המחלה ועל האבחנה שהגעת אליה."

מטלת **הבנת הנשמע**: האזן לשיחת הטלפון הבאה, בה מספרת לך אם על מחלתו של בנה בן העשר וענה על השאלות הבאות: (1) ממה סובל הבן? (2) אלו תרופות הוא נוטל כיום? (3) איזה בדיקות עבר בתקופה האחרונה?"

מטלת **הבנת הנשמע**: "האזן להרצאה הבאה בנושא של חקר הסטרפטוקוקוס (חיידק שמדור לדור מפתח עמידות לטיפול) וענה על השאלות הבאות: (1) במה מתמקדת ההרצאה? (2) מהו 'נקד' (3) מהו סטרפטוקוקוס A ולמה הוא גורם?"

מטלת **כתיבה**: "הפציינט - בחורה בת 20, אבחון המחלה - סוכרת נעורים, הפציינטית מטופלת תחת השגחתך מאז שאובחנה המחלה לפני שבע שנים. היא החליטה לעבור לעיר אחרת. עליך לרשום דוח על מחלתה הכולל: (1) כיצד אובחנה המחלה? (2) תופעות בריאותיות במהלך שנות הטיפול (3) הטיפול כיום (4) הצעות להמשך טיפול (5) חוות דעת אישית".

מטלת **כתיבה**: "הגיע אליך פציינט כבן 50 הסובל משלשולים רבים במשך שלושה חודשים. ידוע לך כי הפציינט סבל בעבר מכאבי בטן חזקים והקאות רבות. שלח אותו לבדיקת המעי הדק (קלונוסקופיה). כתוב מכתב למכון אשר כולל: (1) השתלשלות המחלה (2) תופעות בתקופה האחרונה (3) הטיפול שקיבל החולה (4) הפניה לבדיקות".

מטלות ביצוע - מורים

מטלת **כתיבה**: בשבוע האחרון לימדת נושא מסוים בתחום ה_____ (מופיע פירוט הנושאים לפי מקצועות). הנושא הוא חשוב ולפיכך אתה רוצה לבחון אותו. חבר שתי שאלות למבחן עם הוראות מבחן מלאות.

מטלת **כתיבה**: הנך מחנך בכיתה ט' בחטיבת הביניים. תלמידך עוברים לתיכון בשנה הבאה. כל תלמיד צריך לקבל בנוסף לתעודה מכתב סיכום על הישגיו הלימודיים, על אישיותו, התנהגותו ותרומתו בכיתה ובבית הספר. לפניך דף הערכות של התלמיד יוסי כהן. נסח בהתאם לדף זה מכתב למנהל בית הספר התיכון. כלול במכתב את הישגיו הלימודיים של יוסי, התנהגותו, תרומתו, והמלצותיך. הוסף פרטים נוספים לפי דעתך.

מטלת **כתיבה**: "קיבלת מערכת שעות מבית הספר לשנת הלימודים הבאה שאינה נוחה לך. כתוב מכתב לאחראי מערכת בית הספר והסבר את הנימוקים שלך לבקשת שינויים במערכת השעות".

מטלת **הבנת הנשמע**: "האזן לקלטת הבאה, בה מופיעים הנהלים החדשים שיערכו בבית הספר לקראת שליש ב' וענה לשאלות הבאות: (1) מתי עליך למנות יומן תורן? (2) כאשר תלמיד נעדר מהכיתה מה עליך לעשות? (3) כאשר תלמיד מאחר לשיעור מה עליך לעשות? (4) אלו הגבלות חלות על התלמידים בזמן ההפסקה? (5) מהי ההנחיה החשובה ביותר שהוזכרה?"

מטלת **הבנת הנשמע**: "אתה נמצא בביתך והנך מאזין להודעות על המזכירה האלקטרונית. לאחר ההאזנה ענה על השאלות הבאות: (1) מתי תתקיים הישיבה? (2) מה עליך להכין לקראת הישיבה? (3) מהם הנושאים שידונו בהם בישיבה? (4) מי השאיר את ההודעה הזו?"

מטלת **הבנת הנשמע**: "האזן לקלטת הבאה, בה נשמעים שאלות ובקשות תלמידים. תרגם את שאלותיהם של התלמידים לרוסית".

מטלת **הבנת הנקרא**: "קרא את החוזר הבא שהופץ על ידי בית הספר וענה על השאלות הבאות: (1) מהי מטרת החוזר? (2) מהו פירוש הביטוי "הוראות פתיחה באש"? (3) לשם מה נועד פנקס הטיול? (4) מה הם מטרות האבטחה בטיול?"

מטלת **הבנת הנקרא**: לפניך חלק מעבודתו של התלמיד יואב מיכאלי מכיתה ט' על טבלת היסודות בכימיה.

קרא את העבודה, ציין וסכם את שלוש הנקודות העיקריות שמעלה יואב בעבודתו."

מטלת **דיבור** : באחד מהשיעורים הודעת לתלמידך שבעוד מספר שיעורים יהיה מבחן. הגיע אליך תלמיד שהחסיר הרבה שיעורים ומבקש שתסביר לו כמה נושאים בחומר. בחר שלושה נושאים מתוך הרשימה הבאה, הסבר אותם לתלמיד ותן דוגמא.

מורים לפיזיקה – (1) חוק ראשון של ניוטון (2) חוק שני של ניוטון (3) חוק שמירת אנרגיה (4) חוק שמירת תנע (5) חוק כבידה.

מורים לכימיה – (1) יון, קעיון, אניון (2) מסיסות, תמיסה רוויה (3) מיים קשים ורכים (4) נוסחת ייצוג אלקטרונית וקשר קוולנטי (5) מספר אטומי, איזוטופ ונויטרון.

מורים למתמטיקה – (1) משפט אוקלידוס (2) פונקציה פולונום (3) הנגזרת של מכפלת שתי פונקציות (4) משפט פייטגורס (5) עליה וירידה של פונקציה

מטלת **דיבור** : "ביום ההורים האחרון שהתקיים בבית הספר, ההורים של אלי ספיר שאלו אותך מה הם הישגיו של בנם. לפניך דף ההישגים של התלמיד הכולל גם הערכות מילוליות. דווח להורים בצורה מפורטת לגבי כל אחד מהמקצועות את ההישגים כולל ההערכות המילוליות."

מטלות ביצוע – עובדי תעשייה

מטלת **הבנת הנקרא** : לפניך חוזר שהופץ לכל העובדים עם מספר נהלי בטיחות במפעל. קרא את החוזר וענה על השאלות הבאות : (1) למי מיועדות הוראות אלה? (2) מהן שתי ההוראות החשובות ביותר? (3) מה יכול לקרות בעת הפרת הוראת הבטיחות השניה?

מטלת **הבנת הנקרא** : "לפניך חוזר אשר הועבר לכל העובדים במפעל. קרא את החוזר וענה על השאלות הבאות (1) מהן הפעילויות במפעל בכל אחד מהימים הבאים : יום ד' 10.4.96, יום ו' 12.4.96, יום ד' 24.4.96, יום ו' 26.4.96? (2) את מי כוללות הפעילויות הללו? (3) היכן מתקיימות הפעילויות בכל אחד מהימים?"

מטלת **הבנת הנקרא** : "על לוח המודעות במפעל תלויה ההודעה הבאה. קרא את המודעה וענה על השאלות הבאות : (1) מי יכול לקבל מתנה בסך 200 ש"ח? (2) אם החלטת לבחור מתנה בסך 350 ש"ח, מה עליך לעשות? (3) הסבר את המשפטים הבאים - 'יש לציין זאת ע"ג הטופס' ו-'פרטים נוספים ניתן לברר אצל הח"מ?"

מטלת **כתיבה** : "ברצונך לבחור באחת מן המתנות הבאות לחג. מלא את הטופס הבא לשם קבלת המתנה."

מטלת **כתיבה** : "מלא את הטופס הבא לשם קבלת החזרי הוצאות במהלך חודש דצמבר."

מטלת **הבנת הנשמע** : "אתה נמצא בביתך ומאזין להודעות על המזכירה האלקטרונית. אחת ההודעות היא מאלכס, המעסיק שלך במפעל. האזן להודעה וענה על השאלות הבאות : (1) מה ביקש אלכס? (2) מדוע ביקש זאת? (3) מה אתה צריך לעשות כעת?"

מטלת **הבנת הנשמע** : "האזן לקלטת הבאה בה נותן אחד האחראים במפעל הסבר על אחת המכונות במפעל

וענה על השאלות הבאות: (1) מה הם הדברים החשובים ביותר שעליך לזכור? (2) מה היא טמפרטורת המלחם?
(3) מה הם שני הדברים שצריך לעשות עם הפדים?"

מטלת **הבנת הנשמע**: "האזן לקלטת הבאה בה נותן אחד האחראים במפעל הסבר על מספר הוראות בטיחות בשימוש במכונה חדשה שקיבלתם למפעל. וענה על השאלות הבאות: (1) מה הם שלושת הוראות הבטיחות החשובות ביותר שעליך לזכור? (2) מה עושים במקרה של פגיעת אחד העובדים ?

מטלת **דיבור**: "בנך חולה כבר 4 ימים ונקבעה לו ביקורת בבית החולים. פנה אל הבוס, הסבר לו את הבעיה ובקש ממנו יום חופש כדי לקחת את בנך לבדיקה".

מטלת **דיבור**: "קיבלתם מכונת הלחמה חדשה במפעל. קרתה תקלה והמכונה לא עובדת, אתה צריך להסביר לבוס בטלפון מה התקלה. הוסף פרטים ככל שניתן."

מטלת **דיבור**: "הגיע עובד חדש לצוות שלך והתבקשת על ידי הבוס להסביר לו על הוראות הבטיחות בעת השימוש במכונה עליה אתה עובד במפעל. נסה להסביר זאת בצורה הברורה ביותר".

נספח ג': שאלון רקע (כללי, הערכה עצמית ועמדות)

שלום רב,
 במסגרת תוכנית לשיפור הוראת העברית לעולים חדשים, אנו עורכים מחקר בבית הספר לחינוך שמטרתו לבדוק את הקשיים הלשוניים שיש לעולים חדשים בשפה העברית במקומות העבודה.
 נודה לך אם תוכל לעזור לנו בנושא זה בכך שתענה על שאלון זה.
 תודה, צוות המחקר

מין: זכר / נקבה

שנת לידה: _____ ארץ לידה: _____

השכלה: 1. יסודית חלקית 2. יסודית מלאה 3. תיכונית חלקית 4. תיכונית מלאה 5. מקצועית 6. אקדמית
 שפות שאתם מדברים בבית: 1. _____ 2. _____ 3. _____

באיזו תדירות אתה מדבר את כל אחת מהשפות הבאות על פי הסולם הבא: 5 – כל הזמן 1 – כלל לא

כלל לא		כל הזמן			
1	2	3	4	5	
1	2	3	4	5	רוסית – במקום העבודה
1	2	3	4	5	רוסית – מחוץ לשעות העבודה
1	2	3	4	5	עברית – במקום העבודה
1	2	3	4	5	עברית – מחוץ לשעות העבודה
1	2	3	4	5	אנגלית – במקום העבודה
1	2	3	4	5	אנגלית – מחוץ לשעות העבודה

האם למדת עברית לפני שהגעת לישראל? 1. כן 2. לא

האם למדת באולפן עם עלייתך ארצה? 1. כן 2. לא

אם כן, באילו אולפנים: 1. אולפן אי 2. אולפן בי 3. אולפן מקצועי 4. אחר _____

אם כן, כמה זמן? _____

האם סיימת את האולפן? 1. כן 2. לא

באלו תחומים עזר לך האולפן? _____

באלו תחומים לא עזר לך האולפן? _____

האם אתה לומד עברית במסגרת כלשהי כיום? 1. כן 2. לא

אם כן, באיזו מסגרת? _____

דרג את מידת יכולתך לבצע את כל אחד מהתחומים הבאים בעברית על הסולם הבא :

5 - יכולת מלאה 1 - כלל לא

עבור הרופאים

כלל לא		יכולת מלאה					
1	2	3	4	5			
1	2	3	4	5		קריאת חומר מקצועי	
1	2	3	4	5		קריאת תוצאות בדיקות	
1	2	3	4	5		קריאת תיק רפואי	
1	2	3	4	5		מתן הוראות לשימוש בתרופה	
1	2	3	4	5		מתן הסבר לחולה על המחלה	
1	2	3	4	5		מתן הסבר על התנהגות בעת מחלה	
1	2	3	4	5		כתיבת הפניה לבדיקות נוספות	
1	2	3	4	5		כתיבת מרשם לחולה	
1	2	3	4	5		כתיבת פרוטוקול רפואי	
1	2	3	4	5		כתיבת מכתב לקולגה	
1	2	3	4	5		קבלת מידע מהחולה	
1	2	3	4	5		הבנת שאלות של החולה	
1	2	3	4	5		שמיעת הרצאות מקצועיות	

עבור המורים :

כלל לא		יכולת מלאה					
1	2	3	4	5			
1	2	3	4	5		קריאת נהלים וחוזרים של ביה"ס	
1	2	3	4	5		קריאת מכתבים רשמיים	
1	2	3	4	5		קריאת עבודות תלמידים	
1	2	3	4	5		הבנת שאלות תלמידים	
1	2	3	4	5		הבנת הודעות בטלפון	
1	2	3	4	5		כתיבה בעברית על הלוח	
1	2	3	4	5		כתיבת מבחנים ועבודות	
1	2	3	4	5		מתן הסברים בכיתה	
1	2	3	4	5		ניהול שיחה עם תלמיד	

עבור עובדי התעשייה :

כלל לא		יכולת מלאה					
1	2	3	4	5			
1	2	3	4	5		הבנת הוראות הפעלה	
1	2	3	4	5		הבנת הוראות בטיחות	
1	2	3	4	5		הבנת הודעות בטלפון	
1	2	3	4	5		קריאת הוראות הפעלה	
1	2	3	4	5		קריאת הוראות בטיחות	

1	2	3	4	5	כתיבת תוצאות בדיקת מוצר
1	2	3	4	5	כתיבת דוחות
1	2	3	4	5	מתן הסבר והדרכה של מכונה
1	2	3	4	5	מתן הסבר והוראות בטיחות

לפניך מספר היגדים. ציין עד כמה הנך מסכים עם ההיגד על פי הסולם הבא :
5 - מסכים מאוד 1 - לא מסכים כלל

לא מסכים כלל		מסכים מאוד			
1	2	3	4	5	
1	2	3	4	5	באולפן למדתי עברית היטב
1	2	3	4	5	האולפן יכול להכין טוב לחיים מקצועיים
1	2	3	4	5	ידע בעברית חשוב להצלחה מקצועית בעבודה
1	2	3	4	5	הייתי רוצה לדעת טוב יותר אנגלית
1	2	3	4	5	הייתי רוצה לדעת טוב יותר עברית
1	2	3	4	5	אנגלית חשובה להצלחה בעבודה
1	2	3	4	5	עברית חשובה להצלחה בעבודה
1	2	3	4	5	חוסר ידע בעברית מונע התקדמות בעבודה
1	2	3	4	5	ידע ברוסית עוזר לי במקום העבודה
1	2	3	4	5	הייתי מעוניין לקחת קורסים נוספים בעברית

באלו תחומים ספציפיים בעבודתך המקצועית, אתה נתקל בקשיים בשפה העברית?

איזה תחומים בעברית מקצועית היית רוצה לחזק?

האם ידע בשפה תורם לדעתך להצלחה מקצועית? הסבר.

כאשר אתה נתקל בקשיים בעברית במקום העבודה, מה אתה עושה?

אם היה ביכולתך לשנות את מבנה ותוכנית האולפן מה היית עושה?

נספח ד: דוגמא לטופס הערכת כתיבה ודיבור

תאריך: _____

מס' נבחן: _____

מעריך: _____

סקטור: 1. רפואה 2. הוראה 3. תעשייה

מיומנות: כתיבה

מספר מטלה: _____

מטרת המטלה: _____

הערות	קריטריונים – ידע לשוני מקצועי
_____	1. התאמה למטלה 1 2 3 4 5
_____	2. איכות הביצוע 1 2 3 4 5
_____	3. טרמינולוגיה מקצועית 1 2 3 4 5
_____	4. התאמה למטרה 1 2 3 4 5
_____	5. התאמה תרבותית 1 2 3 4 5

הערות	קריטריונים – ידע לשוני כללי
_____	6. תקשורתיות 1 2 3 4 5
_____	7. שגיאות כתיב 1 2 3 4 5
_____	8. דיוק לשוני 1 2 3 4 5
_____	9. אוצר מילים 1 2 3 4 5
_____	10. סגנון כתיבה 1 2 3 4 5
_____	11. מורכבות השפה 1 2 3 4 5
_____	12. סימני ניקוד 1 2 3 4 5
_____	13. התרשמות כללית 1 2 3 4 5

זיהוי בעיות ספציפיות

תאריך: _____

מס' נבחן: _____

מעריך: _____

סקטור: 1. רפואה 2. הוראה 3. תעשיה

מיומנות: דיבור

מספר מטלה: _____

מטרת המטלה: _____

קריטריונים – ידע לשוני מקצועי הערות

_____	1	2	3	4	5	1. התאמה למטלה
_____	1	2	3	4	5	2. איכות הביצוע
_____	1	2	3	4	5	3. טרמינולוגיה מקצועית
_____	1	2	3	4	5	4. התאמה למטרה
_____	1	2	3	4	5	5. התאמה תרבותית

קריטריונים – ידע לשוני כללי

_____	1	2	3	4	5	6. תקשורתיות
_____	1	2	3	4	5	7. דיוק לשוני
_____	1	2	3	4	5	8. אוצר מילים
_____	1	2	3	4	5	9. קרבה לדובר ילידי
_____	1	2	3	4	5	10. מורכבות השפה
_____	1	2	3	4	5	11. התרשמות כללית

זיהוי בעיות ספציפיות
